

Dragtjournalen

Årgang 7 Nr. 10 2013

Tidsskrift udgivet af Den Danske Dragt- og Tekstilpulje

Dragtjournalen - Tidsskrift udgivet af Den Danske Dragt- og Tekstilpulje

www.dragt.dk

Mail: rykind@bbsyd.dk

Kolofon:

Ansvarshavende redaktør på Dragtjournalen nr. 10:

Kirsten Rykind-Eriksen

Redaktion:

Camilla Luise Dahl

Karen Woer

Kirsten Rykind-Eriksen

Kitt Boding-Jensen

Kristine Holm Jensen

Vivi Lena Andersen

Faste Anmeldere:

Thomas Meldgaard

Marie Riegels Melchior

Dragtjournaludvalget:

Camilla Luise Dahl

Tove Engelhardt Mathiassen

Catharina Oksen

Layout:

Catharina Oksen

Indhold

Forord	
Kirsten Rykind-Eriksen	3
Konservative gamle skind	
Anne Lisbeth Schmidt	4
Genstand for fortolkning - Æstetisk formudtryk eller etnografisk kilde?	
Mia Svane	13
Grønlandske skinddragter	
En kort historie om lange rødder	
Rie Oldenburg	18
Mindre meddelelser:	
Kunsthåndværk huer fra bronzealderen	
Ulla Mannering	22
Stor pelsudstilling på Nationalmuseet	
Anne Lisbeth Schmidt	27
Dragtjournalens Favorit 10	
Kørepels	
Inge Christiansen	28
Varia:	
Pels og skind i skifter	
Camilla Luise Dahl	30
Anmeldelser	33
Bidragydere til dette nummer	40

Forord

Af Kirsten Rykind-Eriksen

Temanummer om skind og pels

Skind og pels er her i Norden det ældst kendte materiale, som er brugt til forskellige former for beklædning. Og det er stadig aktuelt at gå med skindtøj eller bære pels. Noget af det mest fornemme og fantasifulde design finder vi i denne form for materialer. Skind kan næsten bruges til alt, og fås i uendelig mange udgaver og størrelser. Skind har altid været et udbredt materiale i de nordiske og nordlige lande. Dyrene har siden oldtiden været lige for hånden, hvor datidens folk udviklede en viden om, hvordan skind behandles, så det ikke rådner, og kan bruges til beklædning. Den eskimoiske skinddragt, brugt helt op i nutiden, er en uovertruffen beklædning i det arktiske klima. Danmark importerer skind fra Grønland, men ellers er landet verdenskendt for avl af minkskind. Der produceres årligt 14 mill. skind på 1500 minkfarme, som sælges på de store skindauktioner i Glostrup. Professor Lise Skov, CBS, arbejder med emnet, som hun skriver om i ”Industrialismens Pels”, Industrialismens tøj i Danmark, 2011. I dette temanummer er der især fokuseret på skind fra oldtiden, idet Nationalmuseet for tiden kører et stort forskningsprojekt: ”Nordlige Verdener”, hvor de mange fund af skinddragter har en særlig plads. Anne Lisbeth Schmidt, der er projektkoordinator for delemnet ”Skinddragter i Nord” skriver om ”Konservative gamle skind”, hvor hun skriver om de ældste skindkapper, fra ca. 508 f.Kr. til 630 e. Kr., der består af flere dele, men er ret ens trods 1100 års mellemrum. Hun gennemgår de fine sømme, skindene er syet sammen med, og deres lukketøjer.

Ulla Mannering, der også er med i Nationalmuseets forskningsprojekt, skriver om ”Kunsthåndværkerhuer fra bronzealderen”, der er fremstillet af uld. Tråde med knuder eller løkker dækker huens overflade, så det giver et pelsagtigt udseende, der først og fremmest luner, men også ser meget elegant ud. Under Mindre Meddelelser er der desuden en omtale af den kommende store udstilling på Nationalmuseet om pels til beklædning, der åbner 14.10.2014.

Mia Svane har i sit bachelorprojekt arbejdet med en nyere eskimodragt på Nationalmuseets udstilling Etnografiske Skatkamre. Mia fortolker dragten ud fra teorien om æstetisk erfaringsdannelse, hvilket er en øjenåbner. Bagefter fortolker hun dragten ud fra et eskimoisk synspunkt. To opfattelses- og synsmåder, der beriger publikum.

Rie Oldenburg er tæt på den grønlandske hverdag. Hun beskriver vanskelighederne med at skaffe de rigtige materialer til datterens konfirmations nationaldragt. Det varmere klima på Grønland er ikke velegnet over for dyrenes pels og til deres behandling. Samtidig får vi viden om, hvilke elementer pigedragten har fra danskernes kolonitid. Og så er der udblik til, hvordan skinddragter og de unge grønlænderes identitet hænger sammen.

Med Favoritten, en kørepels fra Køgeegnen, er vi i perioden, hvor det var godt at have en stor kørepels på, når transporten foregik i åbne vogne eller kolde kareter. En kørepels er så tung, at vi næsten ikke fatter, den var til at bære.

Under Anmeldelser er der to, som har med temaet at gøre: Klædt på til skindet og Wild. Fashion untamed. De to andre anmeldelser gælder Kristoffer Jensens omskrevne ph.d. om beklædningsindustrien i Danmark 1960-2000 og Mikkel Venborg Pedersens doktorafhandling Luksus.

God fornøjelse!

Konservative gamle skind

Af konservator Anne Lisbeth Schmidt

Fig. 1. Urokseknogle fundet ved Ryemarksgård, Vestsjælland. Dateret 8000 f.Kr. Fundet tilhører og er udstillet på Nationalmuseet. Foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Kunsten at forarbejde dyreskind¹ til et holdbart, bøjeligt, vandafvisende og varmt materiale, der bl.a. kan anvendes til beklædning, er et gammelt håndværk, som antageligt har eksisteret i Skandinavien helt tilbage til de første menneskers indvandring. Der er ikke bevaret dragtdele af skind fra de tidligste tider, men indridsninger af fem menneskeskikkelser på en urokseknogle (dateret til ca. 8000 f.Kr.), fundet ved Ryemarksgård ved Ringsted, viser, at forhistoriens mennesker bar klæder. Sandsynligvis er her tale om mennesker, der er klædt i dragter af skind² (se fig. 1).

Forarbejdning af skind til dragt

Vi ved ikke, hvordan fortidens mennesker behandlede og forarbejdede skindene, men fund fra ældre stenalder af et stort antal skrabere og knive af forskellig form og materiale - især flint, ben og kvarts - antages at have været anvendt til at skrabe og forarbejde skind med³. Fund af bennåle fra samme tidsperiode viser, at sammensyning af materialer har fundet sted⁴.

I det efterfølgende gives et sandsynligt bud på, hvordan oldtidens folk forarbejdede skind. For at hindre forrådnelse må skindet hurtigst muligt tages af det døde dyr, og skindet skal derefter renses for snavs, blod, fedt og kødrester. Traditionelle skindberedningsmetoder, som kendes fra oprindelige folk på den nordlige halvkugle, f.eks. inuit og samer, følger en proces, hvor skindet strækkes ud og derefter tørres udspændt i en ramme. Efter tørringen skal bindevævet fjernes fra kødsiden ved skrabning og blødgøring med redskaber. Pelssidens hår kan enten bevares eller fjernes på forskellig måde: Ved svag forrådnelse eller ved bortskrabning af hårene med en skarp kniv. Dette er som oftest kvindearbejde.

Ved de næste trin i skindbehandlingen konserveres skindet og gøres modstandsdygtigt over for nedbrydning. Der findes forskellige garvemetoder, hvoraf garvning med tilsætning af dyrisk fedt (f.eks. hjernemasse, tran, benmarv og talg) formodentlig er den ældste. Inuit anvender alene de i skindet naturligt forekommende fedtstoffer, hvor man opnår en iltning af fedtstofferne i forbindelse med den mekaniske bearbejdning med skrabere. Fedtgarvning kombineret med røggarvning kendes fra "Ötzi" eller "Ismanden", som blev fundet på grænsen mellem Østrig og Italien. Manden, der var fra tiden mellem

1 Huder betegner normalt store dyr (kohud, oksehud), mens skind angiver mindre dyr (kalveskind, gedeskind). I det efterfølgende anvendes dog skind, uanset dyreart.

2 Jensen: 2001 s. 128-129.

3 Jensen: 1988, s. 40.

4 Hald: 1980, s. 278-280.

Fig. 2. Lokalteter i Danmark, hvor der i moser er fundet beklædningsskind fra jernalderen.

3350 og 3100 f.Kr., var klædt i skind, der var røget og behandlet med fedt⁵. Garvning med røg, evt. kombineret med fedtstof, har været anvendt f.eks. blandt indianere⁶. Garvning med vegetabiliske garvestoffer, udvundet af f.eks. bark, kviste, blade og frøkapsler, kendes fra ca. 2000 f.Kr. fra Mellemøsten⁷. Samer anvendte bl.a. ellebark i kombination med fedt til garvning af skind. Garvning med det mineralske garvestof alun kendes fra Mellemøsten fra ca. 800 f.Kr.⁸

Tilskæring og syning af det færdige skind til en dragtdel var i arktiske egne også kvindearbejde. Cirkumpolare folk udskar de enkelte stykker, der indgik i dragtdelen, symmetrisk på skindene, og alle tiloversblevne stumper blev udnyttet. Det var vigtigt, at hårretningen i dragtdelen pegede nedad, således at dragten ikke blev våd i regnvejr. Visse dele af skindet blev anvendt til bestemte dragtdelte, f.eks. blev rensdyrets korthårede, stærke benskind anvendt til strømper. I arktiske egne var sømmene som regel udført i senetråd med kastesting. Dragtdelene åbninger (omkring hætte, håndled, linning etc.) var forstærket med påsyede skindkanter.

Danske forhistoriske skindfund

I Danmark består de tidligste forhistoriske skinddragtfund af fodtøj, der dateres til ældre og yngre bronzealder (1800 – 500 f.Kr.)⁹. Fra ældre jernalder (500 f.Kr. – 400 e.Kr.) og fra yngre jernalder (400 – 800 e.Kr.) findes et stort antal mere eller mindre fragmentariske beklædningsgenstande af skind. Det drejer sig især om korte kapper, fremstillet af sammensyede pelsskind fra husdyr som får, lam og kalv. Skindfundene blev gjort i forbindelse med tørvegravning i de jyske højmoser i perioden ca. 1797 til 1952 (*se fig. 2*).

I dag er der bevaret ca. 70 mosefundne skinddragtdelte og tilbehør af skind fra jernalderen i de danske museers samlinger. Skindfundene kan inddeles i hovedbeklædninger, beklædninger til overkrop, underkrop og fodtøj, samt remme, tasker med mere (*se fig. 3*).

⁵ Jensen: 2001: s. 450.

⁶ Hatt: 1912 s. 151.

⁷ Schmidt: 2008, s. 785. Reed: 192, s.72.

⁸ Reed: 192, s. 62.

⁹ Mannering: 2013, s. 6.

KATEGORI	PLACERING	BETEGNELSE (ANTAL)
Dragtdel	Hoved	Huer (2)
Dragtdel	Overkrop	Kapper (21)
Dragtdel	Overkrop	Hættekapper (3)
Dragtdel	Overkrop	Tunika (1)
Dragtdel	Underkrop	Lændeklæde (1)
Dragtdele	Fødder	Sko (15 hvoraf 3 par)
Tilbehør	-	1 liggeskind, 2 tasker, 13 remme og snore

Fig. 3. Oversigt over mosefundne genstandstyper af skind.

Studier af mosefundne skind

En af de første videnskabelige rapporter om mosefundne skinddragtdele findes i *Annaler for nordisk Oldkyndighed fra 1836-37* i Bemærkninger om et Fund af et mumieagtigt Kvindeligt i en Mose ved Haraldskær i Jylland. Det var formentlig Nationalmuseets senere direktør Christian Jürgensen Thomsen, der skrev, at: ”*Et stort Fragment af en Skindoverklædning, formodentlig en Hættekaabe (kufl), kunstig sammensyet af forskellige Stykker Skind, som man har antaget for at være unge Sælhundeskind, hvilke udvendig have havt Haarene paa ...*”¹⁰.

Den første samlede oversigt over flere af jernalderens mosefundne beklædningsgenstande fra Danmark var Margrethe Halds *Ancient Danish Textiles from Bogs and Burials* fra 1980¹¹. Skindfundene blev omhyggeligt beskrevet mht. snit, syninger og dyreart.

I 2006 indledte Danmarks Grundforskningsfonds Center for tekstilforskning (CTR) på Københavns Universitet et samarbejde med Nationalmuseets Bevaringsafdeling om analyse af de mosefundne skinddragtdele fra jernalderen. Formålet var bl.a. at dokumentere de eksisterende fund på en ny og systematisk måde ved digitale fotooptagelser, analyse af syninger og identifikation af dyreart. Der blev også foretaget nye C¹⁴-dateringer¹². I det følgende beskrives de metoder, der blev udviklet og anvendt i forbindelse med dette studie. Der vil blive fokuseret på analyserne af de førnævnte kapper, der udgør den største gruppe af skinddragtdele.

Dokumentation og analyser

Hovedparten af skindkapperne er todimensionelle og stort set flade. Sådanne dragtdele kan dokumenteres ved en målfast håndtegning, hvor omrids, sømme m.m. overføres 1:1 til et stykke gennemsigtigt plastikfolie, der anbringes på en glasplade, hævet ca. 5. cm over dragtdelen, *se fig. 4*. Metoden er præcis, men meget tidskrævende, og tiden var begrænset. En ny skånsom dokumentationsmetode blev udviklet. Vha. et tegneprogram¹³ blev alle syninger markeret på de nye digitale fotografier¹⁴ med en særlig farve, der henviste til den anvendte syteknik, f.eks. forsting, kastesting eller sømmesting.

¹⁰ Anon: 1836-37, s. 162.

¹¹ *Olddanske gamle Tekstiler* af Margrethe Hald fra 1950 var udgangspunktet for værket fra 1980.

¹² Mannering et al.: 2009.

¹³ Microsofts Photoshop

¹⁴ Optaget med et digitalt Hasselblad med 39 megapixel bagstykke.

Fig. 4. Inderkappe fra Huldremose, dateret 200 f.Kr. – 350 e.Kr. Fundet tilhører Nationalmuseet. Tegning Anette Hjelm Petersen, Nationalmuseet.

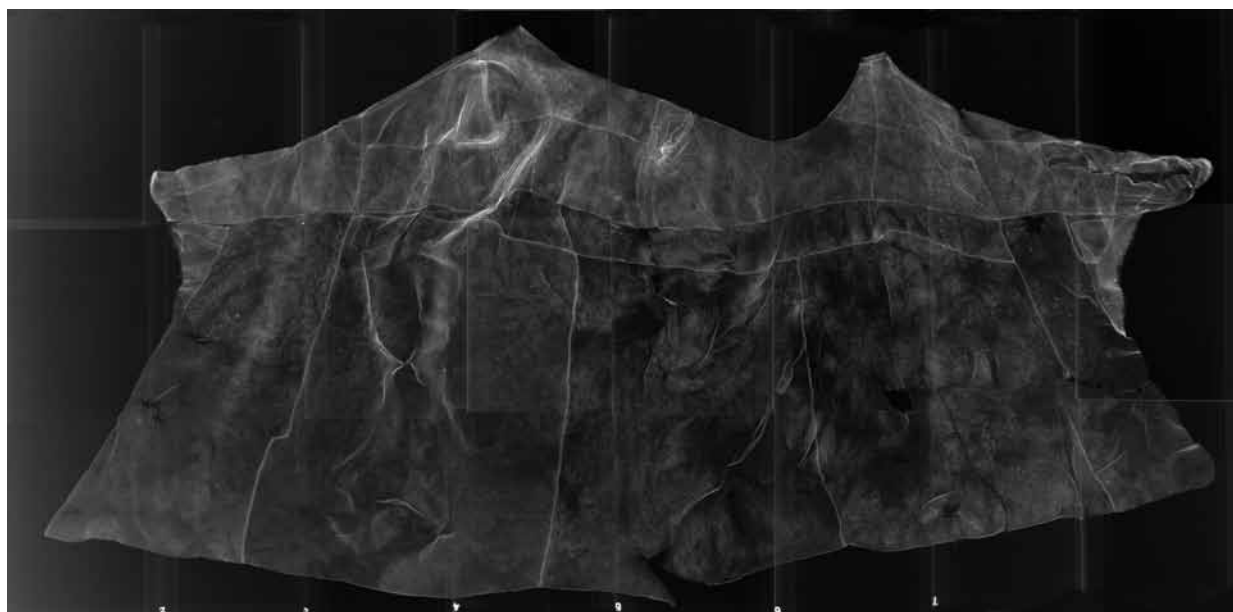

Fig. 5. Yderkappe fra Huldremose, dateret 200 f.Kr. – 350 e.Kr. Fundet tilhører og er udstillet på Nationalmuseet. Røntgenfoto Birthe Gottlieb, Nationalmuseet.

Sammensyninger af skindene kan let bestemmes ved hjælp af de digitale fotografier, og med fotoprogrammets zoomfunktion er det muligt at studere detaljer på tæt hold. Det er oftest nemmest at bestemme syteknikken på fotografiet af kødsiden. For at bedømme tætheden af syningerne blev antal sting pr. 10 cm optalt flere steder på sømmen. Dragtdele med svært tilgængelige sømme, skjult af pels eller lapper, blev også røntgenfotograferede (*se fig. 5*). Syteknikken kunne derefter identificeres ved sammenligning med røntgenfotos af kendte syteknikker (*se fig. 6*).

Den anvendte tråd blev systematisk beskrevet og forsøgt identificeret med det blotte øje. Der er i de fleste tilfælde tale om smalle strimler af skind uden hår og snoet tråd af antagelig sene. Der blev ikke fundet tråde af vegetabilsk materiale eller animalske hårfibre.

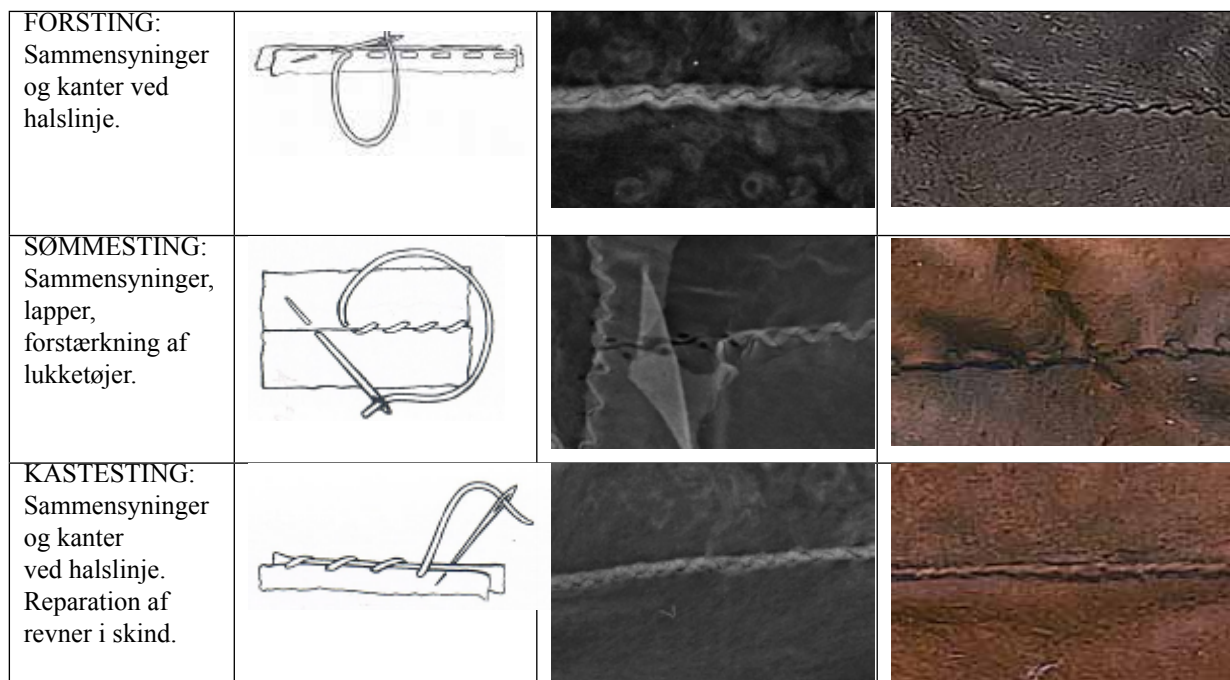

Fig. 6. Forsting, kastesting og sømmesting. Tegning, foto og røntgen. Fotos Roberto Fortuna, røntgenfotos Birthe Gottlieb, Nationalmuseet.

For at bestemme hvilken dyreart, der er tale om, blev der udtaget hårprøver af skindene til mikroskopi. Det er muligt at identificere dyrearten ved mikroskopi af hår, da den morfologiske opbygning af håret er specifik for den enkelte art. Det var dog vanskeligt at skelne mellem forskellige domesticerede dyr såsom kvæg, kalv, ged og hest, og det var ikke muligt at finde egnet referencemateriale. Resultaterne af udvalgte skind blev derfor testet over for analyser af DNA og proteinsekvens^{15 16}. De seneste resultater har vist, at der er overensstemmelse mht. identifikation af får og lam¹⁷, og hovedparten af skindkapperne er fremstillet af skind fra disse dyr. Der er usikkerhed, hvad angår mikroskopi af hår fra kvæg, hest og ged. Skind fra vilde dyr er hidtil kun identificeret i to kapper ved håranalyse.

Enkelte prøver af sytråde blev vha. infrarød analyse¹⁸ bestemt til at være af kollagen, dvs. af dyrisk materiale.

Der kunne ved en simpel test for garvestoffer hverken påvises vegetabiliske eller mineralske garvestoffer i prøver fra skindkapperne¹⁹.

Symmetriske kapper

Den fotografiske dokumentation gør det let at sammenligne og gruppere kapperne efter deres design. Af fireogtyve kapper har seksten samme symmetriske design, der i princippet består af fem sammensyede rektangulære skind: to rækker sammensyet i forbandt á to og tre skind. På hver side af de rektangulære skind er der påsyet to L-formede stykker, samt ”krave”, ”revers” og hjørner sammensat af mindre skindstykker. På denne måde får kappen en form, der ligner en ligebeinet trapez (*se fig. 7*). Kappernes største (underste) bredde er ca. to gange kappens højde. Til en kappes rektangulære og L-formede stykker er der sandsynligvis anvendt mellem seks og syv hele rygskind fra mindre dyr f.eks. lam eller ged.

¹⁵ Schmidt et al.: 2010.

¹⁶ Analyser af DNA og proteinsekvens blev udført på Statens Naturhistoriske Museum, Center for Geogenetik.

¹⁷ Brandt et al.: under forberedelse.

¹⁸ FTIR dvs. Fourier transform infrared spectroscopy blev udført på Nationalmuseets Bevaringsafdeling.

¹⁹ Udført ved spottest på Nationalmuseets Bevaringsafdeling

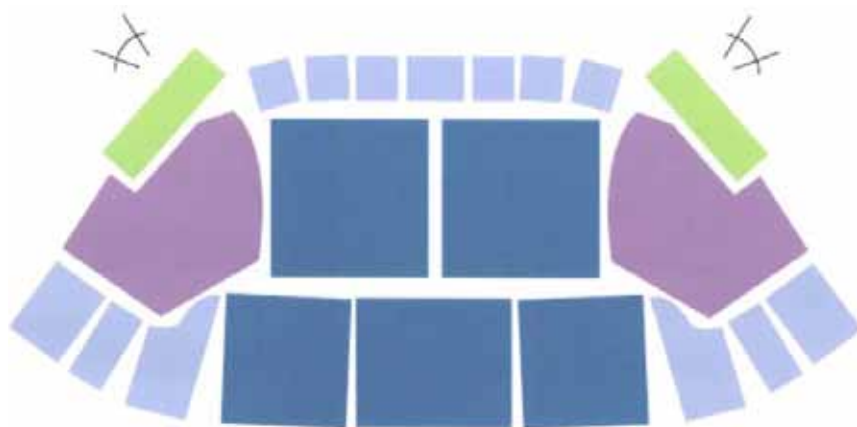

Fig. 7. Den symmetriske kappes design, som danner et ligebenet trapez. To rækker af rektangulære skind er syet sammen med tre rækker af rektangulære skind, i forbandt. På hver side af disse er syet to L-formede stykker skind. Mindre stykker danner krave, reverser og fronthjørner. To eller tre par snører anvendes som lukketøjer.

Det antages, at den symmetriske kappe blev båret på skuldrene og dækkede overkroppen til livet, og at kappen var samlet foran på brystet. På flere af kapperne fandtes på reverserne rester af to eller tre parvise snører eller snørehuller, eller lukketøjer i form af knap og knaphul eller trense.

De symmetriske kappers skindstykker er syet sammen fra kødsiden med regelmæssige og tætte forsting (op til 40 pr. 10 cm), således at sammenføjes (sømmerummet) ikke er synlig fra pelssiden. På kødsiden ses en regelmæssig siksaksøm. Sømmenes karakter tyder på, at kapperne var vendbare. Når det regnede, ville kødsiden være vandafvisende, og i koldt vejr ville en yderkappe med pelssiden udad og en inderkappe med pelssiden indad yde det bedste værn mod kulden. De symmetriske kapper havde rå yderkanter, dvs. de var ikke kantede eller forstærkede med sømme.

Forstærkninger omkring snørehuller (se fig. 8), samt lapper og senere tilføjelser er udført i sømmesting med lidt større afstand (op til 25 sting pr. 10 cm). Sytråden er vanskelig at identificere med det blotte øje. Nogle steder er der syet med smalle strimler af afhåret skind, andre gange er der muligvis tale om senetråd (se fig. 9).

C37731
AHP 20.01.2010

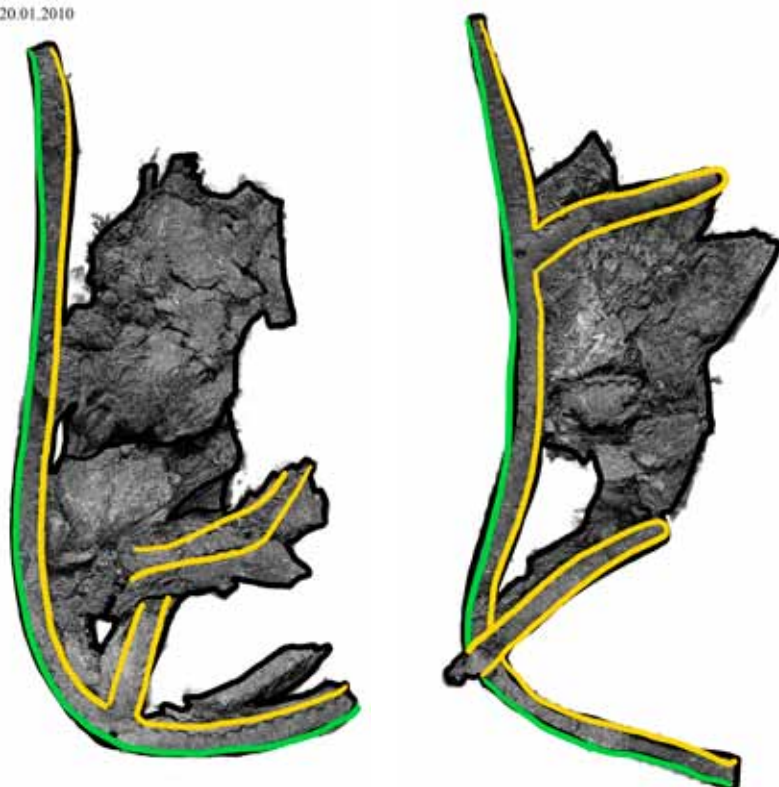

Fig. 8. Lukketøj med T-forstærkning omkring snørehul syet med sømmesting (gul streg) og kant med kastesting (grøn streg). Snøren stikkes gennem hullet. Kappefragmenter fra Elling, dateret 380 – 190 f.Kr. Fundet tilhører Nationalmuseet og opbevares på Silkeborg Museum. Foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

C. 20449
AHP 07.07.2008

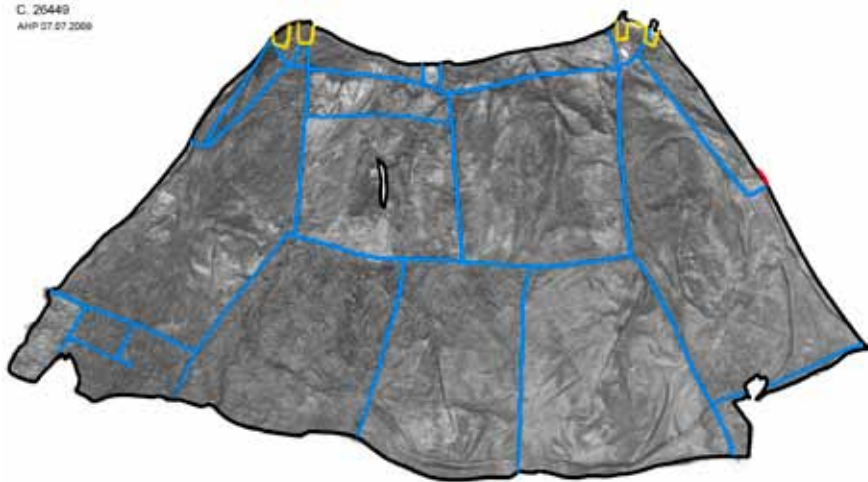
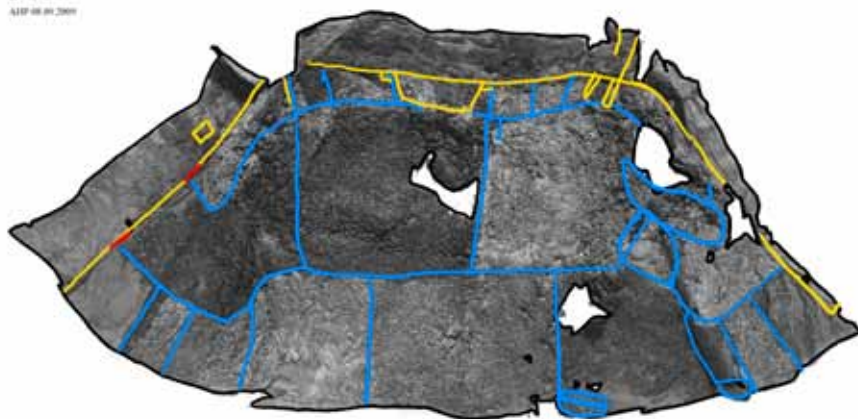
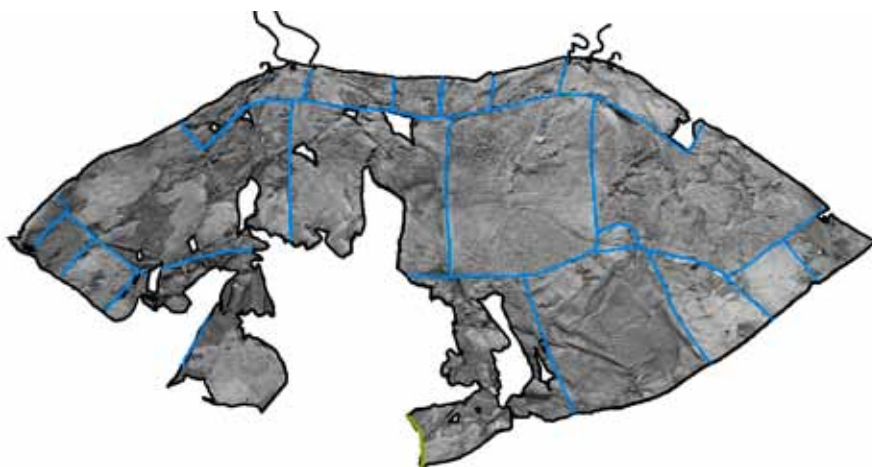

Fig. 9a.
Fire symmetriske kapper med trapezformet design, i fåre- eller lammeskind. Sammensyninger med forsting (blå streg). Syninger ved lukketøj, tilføjelser og lapper med sømesting (gul streg) og forstærkning med kontursting (rød streg).
a) Fra Borremose, dateret 365 – 116 f. Kr. Lukketøj med knaphuller. Fundet tilhører og er udstillet på Nationalmuseet.

D4854b
AHP 08.01.2009

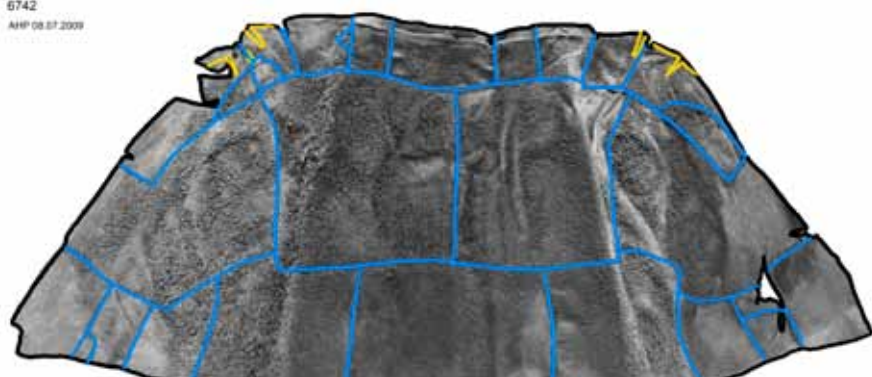

b) Fra Karlby, dateret 200 f.Kr. – 70 e.Kr. Krave og reverser er senere tilføjet. Lukketøj med to par forstærkede snørehuller. Fundet tilhører Nationalmuseet.

c) Fra Roum, dateret 50 f.Kr. – 80 e.Kr. Lukketøj med tre par snører uden forstærkninger. Fundet tilhører Nationalmuseet.

6742
AHP 08.07.2009

d) Fra True, dateret 350 f.Kr. – 70 e.Kr. Lukketøj med to par snørehuller med forstærkninger. Fundet tilhører og er udstillet på Viborg Stiftsmuseum. Fotos Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Herudover findes der tre symmetriske skindkapper med hætte. Et eksemplar, der stammer fra Krogens Mølle (376 – 181 e.Kr.), har et snit, hvor trapezformen fra de symmetriske kapper kan genkendes. En kappe fra Rønbjerg (360 – 50 f.Kr.) og en kappe fra Vester Torsted (120 – 330 e.Kr.) har hver sit symmetriske snit, der ikke ligner de øvrige kappers. Alle tre hættekapper har forstærkende skindkanter omkring hovedåbningerne.

Asymmetriske kapper

Fire kapper har asymmetrisk omrids, hvilket ses som en skæv, konkav halslinje. Formen antyder, at de asymmetriske kapper ikke blev båret på samme måde som de symmetriske, men formentlig over den ene skulder og under den anden – eller under begge skuldre med stropper over skuldrene. Der findes kun rest af lukketøj (måske en strop) på en af disse kapper. De asymmetriske kapper består af fire store, symmetrisk skårne skindstykker. Der er antagelig anvendt mindst fire rygskind til disse kapper.

To asymmetriske kapper kommer fra Huldremose²⁰. De to kapper er på mange måder enestående, men her skal blot nævnes, at ikke mindre end fem forskellige sømme, alle udført med største akkurate, er at finde på kapperne. Kapperne større skindstykker er sammensyet med tætte kastesting (op til 45 sting pr. 10 cm) eller forsting. Kapperne er kantede med en kombination af kastesting og snoede forsting eller flettesting, og til syning af inderkappens toogtyve lapper er der anvendt sømmesting. Fundet fra Huldremose er dateret til 200 f.Kr. – 350 e.Kr.

To andre asymmetriske kapper fra Haraldskær og fra Refstrup, der ligger ca. 20 km fra

3705
AHP 07.07.2008

D7004
AHP 08.07.2008

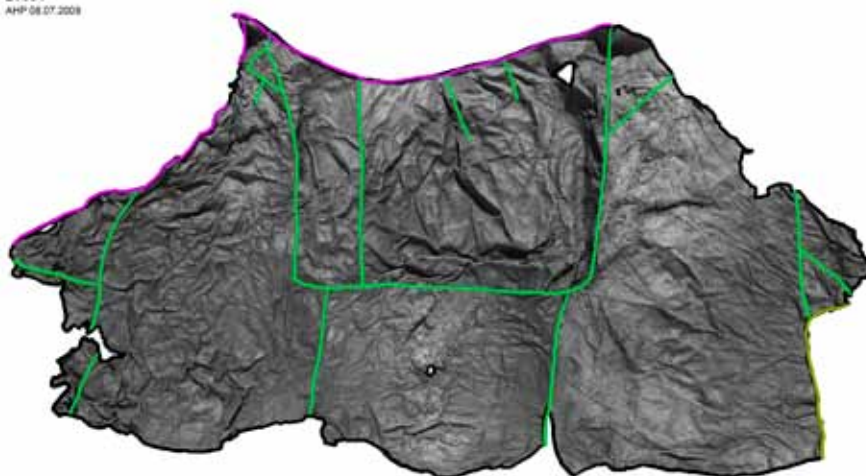

Fig. 10ab.

To asymmetriske kapper med identisk design, fundet ca. 20 km fra hinanden. Sømmensyninger med kastesting (grøn streg). Kantsømme med forsting og sømmesting (blå og gul streg) og kastesting og flettesting (lilla streg).
a) Fra Haraldskær, dateret 508-211 f.Kr. Fundet tilhører Nationalmuseet og er udstillet på VejleMuseerne, Kulturmuseet Spinderihallerne.
b) Fra Refstrup, dateret 130-630 e.Kr. Fundet tilhører Nationalmuseet. Fotos Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

hinanden, er også bemærkelsesværdige. Disse to kapper har det samme asymmetriske omrids og samme sammensætning af skindstykker, som er syet sammen med kastesting. Kun kantsømmene adskiller sig fra hinanden. Kappen fra Haraldskær er dateret til 508 – 211 f.Kr., mens kappen fra Refstrup er noget yngre, dateret til 130 – 630 e.Kr. (*se fig. 10*).

Konservative skind

Skindkappernes konstruktion, dvs. deres tilskæring, sammensyning og lukketøjer, tyder på, at der er tale om beklædningsgenstande, hvis fremstillingsteknik er resultatet af en lang, konservativ beklædningstradition, som er blevet videreført fra den ene generation til den næste. De symmetriske kappers design kan følges i knap 600 år og de asymmetriske kapper i omkring 1100 år.

Mængden af skind, der blev anvendt til en kappe, er betragtelig, og det må derfor antages, at en skindkappe har repræsenteret en stor værdi, også hvad angår produktion af råmateriale. Antagelig var der ved skindenes udskæring tale om at udnytte skindene på den mest økonomiske måde, og at alle stumper blev anvendt. En enkelt symmetrisk kappe blev gjort større ved at sy ekstra revers og krave til (*se fig. 9b*, kappe fra Karlby). Dette viser, at skindkapperne antagelig blev tilpasset den enkelte under opvæksten, eller at kappen kunne gå i arv.

For de symmetriske kappers vedkommende fremgår det ikke af fundomstændighederne, om der er forskel på mands- eller kvindebeklædning, for kapperne blev fundet sammen med begge køn. Tre asymmetriske kapper er derimod fundet ved to kvindelig, men antallet er for lille til at konkludere, om der er tale om en bestemt kvindebeklædning.

Vi ved heller ikke, om der er tale om tøj, der alene blev brugt til svøb af lig og dermed ikke repræsenterede hverdagsbeklædning. De manglende kantninger på de symmetriske kapper og de få tegn på slitage, der ses på de symmetriske kapper, i form af slid, lapning eller anden reparation, kan tydes i denne retning.

Under alle omstændigheder er der tale om et enestående genstandsmateriale, der stadig rummer mange spørgsmål at besvare og nye muligheder for forskningen at undersøge. F.eks. om hvilke dyrearter, der blev anvendt, om hvordan skindene blev garvede, om hvorledes man kunne sy så tætte sting uden at ødelægge skindene, og om hvilket materiale sytråden var fremstillet af.

Litteratur

- Anon. Oldsag-Comiteen (1836-37), Bemærkninger om et Fund af et mumieagtigt Kvinde-Lig i en ved Haraldskær i Jylland. *Annaler for nordisk Oldkyndighed*. København: Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab, 159-173.
- Brandt, L.Ø., Schmidt, A.L., Antoinette Rast-Eicher, Mannering, U., Kelstrup, C.D., Olsen, J.V., Gilbert, M. T. P. & Cappellini, E. Species identification of archaeological skin objects from Danish bogs, under forberedelse.
- Hald, M., *Ancient Danish Textiles from Bogs and Burials: A Comparative Study of the Costume and Iron Age Textiles*, Copenhagen: The National Museum of Denmark, 1980.
- Hatt, A.G. Om bruges af Garvemidler hos Naturfolkene, *Geografisk Tidsskrift*, Bind 21, 1911 – 1912, 147-151.
- Jensen, J. *I begyndelsen. Fra de ældste tider til ca. år 200 f. Kr.* Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 1. Redaktion Olaf Olsen. Copenhagen: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S og Politikens Forlag A/S, 1988.
- Jensen, J. *Danmarks Oldtid. Stenalder 13.000-2.000 f.Kr.*, Gyldendal, 2001.
- Mannering, U., Gleba, M., Possnert, G. & Heinemeier, J. Om datering af mosefundne lig og beklædningsdele, *KUML Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*, 2009, 103-125.
- Mannering, U., Frei, K.M., Schmidt, A.L. & Skals, I. Huldremosekvinden – nyt liv i gamle klude. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, 2011, 32-45.
- Mannering, U., Forhistoriske sko, *Dragtjournalen*, Årgang 7, Nr. 9, 2013, 4-8.
- Reed, R. *Ancient Skins, Parchments and Leathers*. Seminar Press, London and New York, 1972.
- Schmidt, A.L. Læder, *Materialehåndbogen*, Redaktion H.C. Dam, L. Gerward, O. Litisko, T. Lindemark, A. Nielsen & O.T. Sørensen, Nyt Teknisk Forlag, 2008, 785-793.
- Schmidt, A. L., Gilbert, M. T. P., Cappellini, E. and Olsen, J. V. 2011. *Identification of animal species in skin clothing from museum collections, ICOM-CC 16th Triennial Conference Lisbon, Portugal, September 19-23, 2011.*

Genstand for fortolkning

Æstetisk formudtryk eller etnografisk kilde?

Af Mia Svane

Fig. 1.

I Nationalmuseets permanente etnografiske udstilling "Etnografiske Skatkamre" er pelsen udstillet som vist herover på gine i kombination med bukser, vanter og støvler. © Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Etnografiske genstande forekommer på samme tid velkendte og fuldstændig utilnærmelige. Med stærke formsproglige udtryk kan de tale med klar og tydelig stemme til hjertet, men samtidig stå som uforståelige udsagn fra fremmede kulturer. Omkring genstandene findes et rum, hvor betragteren har plads til at fabulere frit, men også kan føle et påtrængende ønske om forklaring. Men hvad er det for fortællinger og forklaringer, som kan skabes af museumsgæster og museer, når etnografiske genstande fortolkes? Det håber jeg at kunne kaste lidt lys over i denne artikel¹.

For at belyse dette vil jeg fokusere på en enkelt etnografisk genstand: en mandspels² af renskind indsamlet hos kobberinuitterne³ i Canadisk Arktis under 5. Thuleekspedition. Pelsen blev overdraget til Nationalmuseet i 1927⁴ og vises nu i den permanente udstilling "Etnografiske Skatkamre". Jeg vil underkaste pelsen en todelt undersøgelse: Først undersøger jeg, hvilken udsagnskraft⁵ pelsen kan have, hvis den anskues som æstetisk formudtryk og kilde til æstetisk erfaringsdannelse. Derpå undersøger jeg, hvilken udsagnskraft pelsen kan have, hvis den anskues som etnografisk kilde til forståelse af inuitternes kultur. (Fig. 1.)

1 Artiklen er et bearbejdet uddrag af en opgave skrevet i forbindelse med mit professionsbachelorprojekt ved Håndarbejdets Fremme, Professionshøjskolen UCC.

2 Ordet pels anvendes i sammenhæng med inuitdragter om en sluttet overkropsbeklædning fremstillet af skind med hår eller fjer. En pels kan være forsynet med hætte eller krave.

3 Kobberinuit er en fællesbetegnelse for de inuitgrupper, som oprindeligt levede på Banks Island og Victoria Island samt det tilstødende fastland i det nordligste Canada. Traditionelt levede kobberinuitterne om vinteren i større fællesskaber ude på havisen, hvor de bedrev sælfangst; om foråret søgte de i mindre grupper ind til fastlandet for at jage rendyr og moskusokser (Copper Inuit, The Canadian Encyclopedia).

4 Eskimoiske Skatkamre. Nationalmuseets database, som er tilgængelig i udstillingen "De etnografiske skatkamre".

5 Udtrykket udsagnskraft er hentet fra "Museumsbogen – praktisk museologi" af Ole Strandgaard.

Æstetisk erfaringsdannelse

Undersøgelsens første halvdel tager udgangspunkt i begrebet æstetisk erfaringsdannelse, der er hentet fra den filosofiske æstetik. Æstetisk erfaringsdannelse beskriver den sanselige og refleksive proces, som kan opstå hos en betragter i mødet med kunst, brugskunst eller æstetiske fænomener. Ved æstetisk erfaringsdannelse finder en dobbeltrettet bevægelse sted mellem betragter og værk eller betragter og fænomen: Betragteren lader et værk eller fænomen gøre indtryk, men lader samtidig personlige erfaringer eller forestillinger brydes mod værkets eller fænomenets udtryk. Som konsekvens af denne udveksling kan der hos betragteren opstå nye refleksioner over livet og verden, og hun eller han kan så siges at have dannet en æstetisk erfaring⁶.

Mødet med pelsen

Med afsæt i teorien om æstetisk erfaringsdannelse vil jeg rette opmærksomheden indad mod den mentale proces, som pelsens formsproglige udtryk igangsætter hos mig. Indledningsvis noterer jeg mit umiddelbare indtryk af pelsen i form af en række stikord⁷.

Når jeg betragter pelsens forside, falder følgende ord mig ind:

Ro
Stabilitet
Styrke
Gentagelse
Blødhed/fasthed
Omsorg
Hvile
Tyngde
Tryghed
Livlige frynser

Når jeg betragter pelsens bagside, falder følgende ord mig ind:

Dynamik
Gentagelse
Vertikal/diagonal
Fart
Evne
Kapacitet
Fremdrift
Handlekraft
Udadrettet
Udadvendt

Jeg vil kortlægge oplevelsen af pelsen ved at beskrive, hvad der fanger min opmærksomhed, hvilke strukturer jeg opdager, og hvordan jeg påvirkes, når jeg betragter pelsen.

Når jeg betragter pelsens forside, fanges min opmærksomhed først af de store lyse indfældninger, som er placeret symmetrisk på forstykket. Indfældningerne har en blød, asymmetrisk, lukket form, som giver mig en fornemmelse af tyngde. Jeg bevæger mig ud af indfældningerne via de smalle lyse striber, som løber op i hættten. Mellem de smalle lyse striber og hættens lyse kant opstår en mørk, aflang figur, som standser mit blik. Figurens proportioner og vertikale orientering skaber forbindelse til den negative figur mellem de to store lyse indfældninger på forstykket. Herfra bevæger blikket sig ned mod pelsens underkant, hvor øjet stoppes af de horisontale linjer. Jeg genkender med velbehag det samme rytmiske forløb af striber, som findes i pelsens hætte. De vertikale og horisontale linjer og den nærmest kvadratiske silhuet giver mig en følelse af ro og stabilitet. Når jeg ser på skuldrene, bemærker jeg en blødhed i både form og tekstur: Skuldrene runder blødt, og hvor pelsen skiller, fornemmer jeg tydeligt hårenes spændstige blødhed. (Fig. 2.)

Fig. 2. De horisontale og vertikale linjer på pelsens forside giver en oplevelse af ro, mens de lyse indfældningers bløde, lukkede form skaber tyngde. © Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

6 Den forståelse af æstetisk erfaringsdannelse, som præsenteres her, bygger på fortolkning og samlæsning af teksterne "Æstetikens overflade og dybde – shoppingcenteret i nyt lys" af idé- og kunsthistoriker Ulrik Bisgaard og "Æstetisk erfaring" af filosof Ole Thyssen. Teksterne er at finde henholdsvis i antologien "Det æstetiskes aktualitet" og essaysamlingen "Æstetisk erfaring – tradition, teori, aktualitet".

7 Analysemetoden er inspireret af måden, hvorpå etnolog og seniorforsker ved Holbæk Museum Minna Kragelund anvender teorien om æstetisk erfaringsdannelse i bogen "Tekstil æstetik – nytolkning af dansk kulturarv".

Når jeg betragter pelsens bagside, fæstnes mit blik straks ved den lille lyse trekant midt på pelsens ryg. Trekanten er sat på spids og leder mit blik ned mod halen; i halen gentages den tilspidsede form. Mit øje bevæger sig fra det nederste af halen op til den lille trekant i en hurtig vertikal bevægelse; idet øjet bremses af trekanten, opdager jeg pelsens dynamiske gennemskæringer ud mod skuldrene: Gennemskæringerne stråler udad og opad i spændstige buer, som giver mig en fornemmelse af bevægelse og vitalitet. Samme buer ser jeg gentaget i halens øverste del.

Sidst ser jeg pelsens kvadratiske silhuet, den tilspidsede hætte og ærmernes diagonale linjer; jeg fornemmer på samme tid en tyngde og en opadgående drift. (Fig. 3.)

Formsproglige strukturer

De beskrevne oplevelsesforløb skildrer, hvordan det at betragte pelsen giver anledning til opdagelse af formsproglige strukturer: Jeg finder gentagelser, kontraster, grundformer og visuelle passager. Af oplevelsesforløbene fremgår det også, at pelsens formsprog udløser emotioner: I overensstemmelse med de noterede stikord udløser forsidens statiske elementer en fornemmelse af ro og stabilitet, mens bagsidens dynamiske elementer udløser en fornemmelse af bevægelse og vitalitet.

Ser man nærmere på mine noterede stikord, opdager man, at nogle ord relaterer direkte til pelsens formsprog som eksempelvis ”gentagelse” og ”vertikal”, mens andre som eksempelvis ”tryghed” og ”handlekraft” er udtryk for personlig fortolkning. Mellem den rene formsproglige aflæsning og den personlige fortolkning er der sket noget, som næppe kan dokumenteres, men som efter min overbevisning bedst kan karakteriseres som æstetisk erfaringsdannelse. (Fig. 4.)

Mødet med pelsen har med andre ord igangsat en sanselig og refleksiv proces, som har medført refleksioner over livet og verden. For mig gav pelsen anledning til refleksioner over et oplevet skisma mellem ønsket om forankring og et ønske om at kunne bevæge sig frit

Fig. 3. De buede linjer og spidse former på pelsens bagside giver en oplevelse af fart og dynamik. © Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

OMSORG
TRYGHED
STYRKE
HVILE
RO
STABILITET
BLØDHED/FASTHED
TYNGDE
GENTAGELSE
LIVLIGE FRYNSER

Fig. 4. Stikordene til pelsens forside (fig. 2) og bagside (fig. 3) opstillet efter graden af personlig fortolkning. Nederst de ord som relaterer direkte til pelsens formsprog, øverst de ord som udtrykker personlig fortolkning.

mentalt og geografisk for at udforske egne evner. I kraft af sit formsprog besidder pelsen en udsagnskraft, som kan vække resonans på tværs af tid, sted og kultur og danne udgangspunkt for personlige fortællinger; det forklarer, hvorfor jeg umiddelbart kan fascineres, forundres og finde mening i mødet med etnografiske genstande.

Etnografiske udsagn

Anden halvdel af min undersøgelse omhandler pelsens udsagnskraft som etnografisk kilde til forståelse af inuitternes kultur. Den er baseret på udsagn fra canadisk faglitteratur om kobberinuitdragstens udformning, funktion og symbolik.

Ifølge den canadiske antropolog Bernadette Driscoll⁸ markerede en række designelementer kobberinuitternes dragt bærerens køn ved at

8 Kinngait to Ulukhaktok: Artist as Cultural Historian. Smithsonian National Museum of Natural History (internetopslag).

referere til kvindens og mandens rolle som henholdsvis mor og jæger⁹. (Fig. 5.)

Mandens pels var karakteriseret ved en tætsiddende lidt tilspidset hætte, hvorpå et par rensdyr-ører kunne være bevaret. Desuden var der i ryggens midte ofte indfældet en lille hvid plet. Driscoll mener, at den lille hvide plet refererede til renens hvide rumpe. Disse designelementer spillede ifølge Driscoll en rolle under jagten på rensdyr, hvor de fungerede som en art camouflage og hjalp jægeren med at identificere sig med sit byttedyr.

På ryggen af en mands pels var ofte fastgjort en eller flere hermeliner. Driscoll mener, at en hermelin kunne fungere som amulet til beskyttelse, men også symbolisere jægerens rolle som rovdyr. Ifølge Driscoll var også de hvide indfældninger i pelsens hale en reference til langhalede rovdyr. I mandens pels udtryktes derfor jægerens samtidige identifikation med bytte- og rovdyr¹⁰.

Betty Kobayashi Issenman, der er tilknyttet afdelingen for etnologi og arkæologi ved McCord Museum of Canadian History i Montreal¹¹, anfører også, at det tætte forhold mellem menneske og dyr udtryktes i pelsen. Hun påpeger, at pelsens tilskæring tillod mennesket at iklæde sig skindet på samme måde, som dyret bar det. Issenman forklarer tilskæringsmetoden med et ønske om at synliggøre forbindelsen mellem menneske og dyr og overføre dyrets styrke og klogskab til mennesket¹². (Fig. 6.)

Fig 5. I Nationalmuseets "Etnografiske Skatkamre" udstilles også en kvindedragt, som er indsamlet hos kobberinuitterne under 5. Thuleekspedition (Eskimoiske Skatkamre. Nationalmuseets database, som er tilgængelig i udstillingen "De etnografiske skatkamre".) Kvinder kunne bære en "amaut", en pels med mervidde i ryg og hætte, som gjorde det muligt at bære et barn på ryggen og amme det, uden at barnet blev udsat for kulde (Driscoll, 1988, s. 183). De brede skuldre og den rummelige hætte, som ses på den udstillede kvindepels, kan derfor opfattes som en reference til kvindens rolle som mor. © Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

På baggrund af disse udsagn når jeg til den forståelse, at pelsen, hvis den anskues som etnografisk kilde til forståelse af inuitternes kultur, kan rumme en udsagnskraft om kobberinuitternes tætte forhold til deres livsgrundlag byttedyrene. Desuden om en jægermentalitet der byggede på identifikation med både bytte- og rovdyr og om en religiøs eller magisk tænkning, hvor det at have lighed med overfører kræfter og kvaliteter fra det efterlignede.

Genstandenes mangetydighed

Undersøgelsens udkomme, to vidt forskellige fortolkninger, lader genstandenes mangetydighed træde frem; afhængig af det perspektiv, som lægges på en genstand, eller den kontekst, som den optræder i, kan der

Fig 6. Udsnit af mandspelsens hætte og ryg. Den mørke stribe langs hættens midte viser en tilskæring, der mimer måden, hvorpå renen bar sit skind. © Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

9 Driscoll: 1988, s. 176.

10 Driscoll: 1988, s. 176-178.

11 Issenmann: 1997, smudsomslag.

12 Issenman: 1997, s. 181.

i mødet mellem betragter og genstand skabes vidt forskellige betydninger og fortællinger.

Netop mangetydigheden gør en genstand til et givtigt afsæt for udforskning, idet mødet med en genstand kan sende betragteren afsted i uendeligt mange retninger. Men bevidstheden om genstandenes mangetydighed giver for mig at se anledning til nogle problemstillinger, når genstande fortolkes og udstilles. Disse problemstillinger kredser om, hvilken betydningsskabelse genstandene kan indgå i, og hvordan museet skal udfylde sin rolle som fortolker og formidler.

Grænser for fortolkning?

Undersøgelsen af pelsen som etnografisk kilde har åbnet mine øjne for vanskelighederne ved at fortolke (fremmed) kultur. Undervejs i undersøgelsen har jeg spurgt mig selv, om kulturer, fremmede som kendte, overhovedet kan defineres entydigt på troværdig vis? Og om fortolkning af en given kultur ikke vil pege lige så meget tilbage på fortolkeren selv som på det fortolkede? Disse spørgsmål vedrører, så vidt jeg kan se, en stor del af fortolkning og formidling ved kulturhistoriske museer.

Genstandenes mangetydighed tillader os at stille flere former spørgsmål. Jeg har spurgt, hvad en etnografisk genstand kunne sige mig som æstetisk formudtryk, og mit spørgsmål blev besvaret med fylde og vedkommenhed. Jeg har spurgt, hvad samme genstand kunne sige mig som etnografisk kilde, men svaret, som jeg fik, fyldte mig med tvivl. Min undersøgelse viste, at en etnografisk genstand kan besidde stor udsagnskraft som æstetisk formudtryk, men være vanskelig at fortolke som etnografisk kilde.

Litteratur og øvrige kilder

Bisgaard, Ulrik & Friberg, Carsten (red.): *Det æstetiskes aktualitet*. Forlaget Multivers ApS. København, 2006.

Driscoll, Bernadette: Pretending to be Caribou. *The Spirit Sings: Artistic Traditions of Canada's First Peoples*. McClelland and Stewart & Glenbow Museum. Toronto, 1988, s. 169-200.

Issenman, Betty Kobayashi: *Sinews of Survival: The Living Legacy of Inuit Clothing*. UBC Press. Vancouver, 1997.

Kragelund, Minna: *Tekstil æstetik – nytolkning af dansk kulturarv*. Forlaget FiberFeber. 2009.

Strandgaard, Ole: *Museumsbogen - praktisk museologi*. Forlaget Hikuin. 2010.

Thyssen, Ole m.fl. (red.). *Æstetisk erfaring – tradition, teori, aktualitet*. Forlaget Samfundslitteratur. Frederiksberg, 2005.

Databaser

Eskimoiske Skatkamre. Nationalmuseets database, som er tilgængelig i udstillingen "De etnografiske skatkamre". Materiale er indhentet november 2012.

Fra internettet

Copper Inuit. The Canadian Encyclopedia. Lokaliseret 1. november 2012 på

<http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/copper-inuit>

Kinngait to Ulukhaktok: Artist as Cultural Historian. Smithsonian National Museum of Natural History. Lokaliseret 1. november 2012 på

http://www.mnh.si.edu/arctic/ISC18/exhibitions_art-cult-hist.html

Illustrationer

Alle billeder er fotograferet af Roberto Fortuna og tilhører Nationalmuseet.

Grønlandske skinddragter

- en kort historie om lange rødder

Af faglærer Rie Oldenburg, Julianehåb

Fig. 1.
Foto: David Trood for Visit Greenland

Min datter Nuka blev konfirmeret i juni 2013.

I året op til dagen gav hendes stadigt længere ben og større fødder stor bekymring. For hun var ved at vokse ud af familiens nationaldragt. Et velkendt fænomen, hvor de unge er ved at blive mindst et hoved højere end deres forældre, og endnu mere i forhold til deres bedsteforældre. Og deres fødder vokser tilsvarende. Vi måtte derfor have dele af familiedragten øget og forlænget. Nogle, især ældre kvinder, i vores by kan kunsten at sy i skind, det var ikke her problemet var. Nej, det svære var at skaffe materialerne til kamikkerne. Der skal bruges hvidt afhåret sælskind til konfirmationskamikkerne og afhåret naturfarvet tykt skind til kamiksålerne. Og sådant er svært at skaffe i dagens Grønland, hvor det varmere klima betyder, at skindene ikke tørrer ordentligt, som de skal ved store frosttemperaturer, og det hvide skind skal bleges af sollyset. Vi fik materialerne fra Qaanaq – d.v.s. ca. 2500 kilometer væk. Men syersken kasserede dem, fordi de ikke var tørre nok, og vi måtte låne os frem, så konfirmanden kunne få en hel dragt på. Dagen blev reddet, men vore problemer afspejler de generelle i dagens Grønland. Det er på den ene side vigtigt at kunne iklæde sig en nationaldragt – på den anden side er det stadig færre, som ejer eller selv får syet/syer en dragt.

Nationaldragten

Brugen af den grønlandske nationaldragt er i dag meget vigtig for at signalere sin grønlandskhed. Den bruges helst ved alle væsentlige begivenheder i ens liv, og som et minimum bør man bære nationaldragt, når man begynder i skolen på 1. skoledag, ved konfirmation og bryllup. Derudover ved kirkelige højtider, især jul og påske, og hvis man deltager i arrangementer, man lægger særlig vægt på, som f.eks. officielle begivenheder, fornemme besøg, særlige begravelser m.m.

Nationaldragten er sammensat af dragtdele fra de tidligste skinddragter,¹ d.v.s. anorak med hætte, kamikker og bukser, sammensyet med sener og skindenes forskellige farver som naturlig variationer.

¹ Dokumenteret i Meldgaard og Nordqvist 1992. For et udblik over skinddragter i det Arktiske område, se Buijs og Oosten 1997.

Efter europæerne kom til Grønland, blev enkelte dele efterhånden erstattet af eller suppleret med europæiske materialer som bomuld, silke og glasperler, med broderier, kniplinger eller hækledede stykker. De sidstnævnte er kommet til enten som ”genbrug” af arvet europæisk tøj² eller med de danske kolonifrues håndarbejds undervisning. De danske kolonifruer underviste udvalgte grønlandske piger i deres hjem som led i en civiliserende uddannelse. Derfor supplerer man dragten med det fine europæisk håndarbejde, placeret så man kan se det: De hækledede/kniplede stykker blev sat udenfor på kamikkerne og broderierne sammesteds³. Et broderi, avittat, bruges dog syet i skind, nemlig i de to lodrette striber sammensat af 7-11 tynde længder af kulørte skindstykker opskåret i firkantede eller rektangulære stykker, der placeres på dragtens skindbukser og på kamikkernes midterstykke⁴.

Nationaldragten er udviklet gennem tiden med til og fravalg i detaljerne, nogle afhængig af økonomisk formåen, som f.eks. længden af perlekraven. Den begyndte som en lille kant omkring halskraven for at vokse ned over skuldrene. Det var vigtigt både at vise sine syfærdigheder og sin velstand⁵.

Det er dog ikke alle, som ejer deres egen dragt, og af disse er endnu færre nylavede⁶. Få behersker i dag de teknikker, der skal til. Håndværket bevares dog på skindsystuer og man bliver uddannet til det over 2 år i Sisimiut på Arnat Ilinniarfiit/Kvindeskolen. Begge steder underviser man i det traditionelle syhåndværk, som i 1970’erne var ved at forsvinde.⁷

Anden slags skindtøj

Brugen af nationaldragten er en vigtig del af den grønlandske kultur og historie. Den bruges i den udgave, som er omkring 100 år gammel. Denne form kan man ikke ændre, i hvert fald ikke uden at vække betydelig opsigt og modstand. Der er flere eksempler på dette: Hustruen til en landstyreformand brugte på et tidspunkt en perlekrave over en bomuldsjole ved en kongelig fest. Det affødte ni siders

Fig. 2.
Konfirmanden Nuka Oldenburg Lynge, 2013.
Bemærk de hvide kamikker med avittat broderiet –
det lykkedes!

2 Menes oprindeligt at stamme fra, at de danske fruer gav deres grønlandske tjenestepiger skørter med blonderkanter. Men da disse piger ikke gik med skørter men med bukser af sælskind, klippede man det smukkeste – blonderen – af og placerede den synligt. Senere blev et hæklet/knipligt bånd en del af kamikkens pynt.

3 Der er i dag regionale forskelle, idet kvindedragten fra hhv. Thule, Vestgrønland (Upernavik til Kap Farvel) og Østgrønland er forskellige. Disse gennemgås af f.eks. Rosing Jakobsen 2011 s. 386-91. Den østgrønlandske dragt og dens udvikling gennem tiden op til slutningen af 1900-tallet er forbilledligt behandlet i Buijs 2004. For Thuledragten i detaljer, se Chemnitz uden år.

4 Teknikken til disse stykker er grundigt beskrevet i ord og billeder i Kleinschmidt G. og M. Pedersen 2009.

5 Rosing Jakobsen, 2011 s. 393.

6 Spørgeskemaundersøgelse Niuernermik Ilinniarfik/Handelsskolen i Qaqortoq – samt undersøgelse af Aviaaja Rosing Jakobsen i anført værk. Statistisk lille grundlag, dog bekræftet af egne observationer gennem mere end 20 år: Ejer egen dragt: Qaqortoq: 33 % - heraf nylavet 23 %. Nuuk: 10 kvinder af 30 ejer egen dragt. Kun de ældste kvinder her havde syet deres egen.

7 Rosing Jakobsen 2011 s. 399-400.

Fig. 3. Modeshow ved elever fra NI – Qaqortoq (serviceøkonomklassen SØK1) i forbindelse med besøg af krydstogtskib. Modellerne viser eksempler på (især) Isaksen-design for Great Greenland: Sælskindsjakker og frakker; rulamsditto, huer med pelstop, tasker og tørklæder. Uloøreringene af plexiglas (Duuden-design) ses på modellen yderst tv. Fotograf: Lars-Peter Mørch Heilmann

protestskrivelser i avisen. Den danske designer Peter Jensen med base i London skabte en ”Jytte”-kollektion opkaldt efter sin tante i Nuuk. Især et par støvler med dekorationer fra konfirmationskamikkerne vakte forargelse. Der var protestdemonstration i Nuuk og mange indlæg i aviserne. De grønlandske museer udstillede efterfølgende disse støvler. Reaktionen var meget delte, mange unge syntes godt om dem, medens flertallet af ældre foragedes. Enkelte steder blev der klaget over de pågældende museumsledere for at have viderebragt denne skændsel af kulturarven, som hovedsynspunktet blandt modstanderne var.

Imidlertid er dagens brug af skindtøj ikke begrænset til nationaldragten, og her er det i orden at produktudvikle. Grønlandske designere bruger sælskind som dekoration⁸ og som pelsbesætninger og i mindre brugsgenstande er det udbredt. Man kan således i dag finde et stort udvalg af nøgleringe og hæklede huer med pelstop af polarræv, skindtasker med håret skind som besætning. Vanter, mapper, Ipad-betræk, og meget andet. Det delvist Selvstyreejede garveri og pelsfremstillingsvirksomhed Great Greenland udvikler næsten hvert år nye kollektioner af pelsfrakker, især i sælskind, men i de senere år også i rulam. Det amerikanske marked er nemlig lukket for sælprodukter, fordi amerikanerne – fejlagtigt – betragter sæl som en truet dyreart. Det europæiske marked er vanskeligt. Her har man et generelt forbud mod import af sælskind, dog undtaget ”inuit-skind”. Det er desværre de færreste forbrugere i Europa, som kan skelne. Danmark er derfor stort den største importør af grønlandske sælskind og produkter.

Skindtøj i dagens Grønland

I dagens Grønland er skindtøj som tidligere både festtøj og hverdagstøj. Det er en måde at demonstrere økonomiske formåen, men også en prioritering. Sælskind er en grønlandsk stolthed, men i dag er mulighederne for at signalere sin identitet blevet stadig flere. Det går ikke an at genbruge dele af nationaldragten, men materialer, former og farver genopstår. Har man ikke råd til en hel pelsfrakke, kan en hue eller nøglering med pelstop også bruges. Dunjakker laves traditionelt, men af lokale virksomheder og med dekoration af traditionelle former. Eller man finder i dag gendigtning af former fra den oprindelige kultur, som f.eks. ulo-øreringe i plexiglas. Ulo'en er den traditionelle kvindekniv, som i dag symboliserer det livsnødvendige kvindearbejde. En alsidig kniv, som både anvendes til flænsning og skrabning

⁸ Eksempelvis Isaksen Design, især i deres tidligste kollektioner; Lennert Design og Mette Kristensen.

Fig. 4.

De unge tør spille på identiteter og sætte det moderne og traditionelle sammen: Navarana Lennert i Sisimiut. Hun skulle væk fra sin hjemby i længere tid og bad fotograf Mads Pihl om at lave et portræt med hendes motocrosser og bjørneskinsbukser. Den moderne skindjakke som tilbehør kom som noget helt naturligt. Foto: Mads Pihl - <http://northbound.gl>

af sælskind, men også til at skære de fine små strimler til avittat-broderierne.⁹ I dag bruges den stadig i forbindelse med sæltilberedning, men også som en dekorativ og genkendelig form. Alternative anvendelser finder også sted. F.eks. er den god til at udskære pizza'er med.....

Man kan i dag være grønlander og vise det på mangfoldige måder – heldigvis.

Litteratur

Buijs, Cunera og Jarich Oosten: *Braving the cold. Continuity and change in Arctic Clothing*. CNWS Leiden University 1997.

Buijs, Cunera: *Furs and Fabrics. Transformation, Clothing and Identity in East Greenland*. CNWS, Leiden University 2004.

Chemnitz, Gudrun: *Avanersuarmiut atisaat/Thuletøj/Thule outfits*, uden år.

Kleinschmidt, Gertrud og Mariane Pedersen: *Kalaallisuuliorneq. Arnanut kalaallisuuliornermik ilitsersuut – Nationaldragten. Vejledning i fremstilling af kvindens nationaldragt*, Nuuk 2009.

Meldgaard, Jørgen og Jørgen Nordqvist: *Qilakitsoq – De grønlandske mumier fra 1400-tallet*. Nuuk og København 1992.

Rosing Jakobsen, Aviaaja: "Kalaallisuut – den grønlandske nationaldragt". I: O.Høiris og O. Marquardt: *Fra vild til verdensborger. Grønlandsk identitet fra kolonitiden til nutidens globalitet*. Århus 2011.

Kilder

Spørgeskemaundersøgelse Lectio NI – Qaq. 1-14/10 2013.

Interview ultimo oktober 2013.

⁹ Formen hører til Thulekulturen, d.v.s. tilbage til 900-tallet. I den ældste udgave er bladet af skifer, men senere af jern fra meteorer. Med de hollandske hvalfangere fik man et sejlmagerværktøj, hvis blad kunne erstatte det møjsommeligt udbankede jern. Ulo-blade kom derfor hurtigt ind i tuskhandlen for senere at blive en fast del af butikkernes udbud.

Mindre meddelelser

Kunsthæderige huer fra bronzealderen

Af seniorforsker Ulla Mannering, Nationalmuseet, DG 64

Netop fordi dette nummer af Dragtjournalen handler om skind og pels, er det oplagt at sætte fokus på et af dragthistoriens mange fascinerende fænomener – nemlig udviklingen og anvendelsen af den kunstige pels.

Der findes i Nationalmuseets enestående samling af dragter fra bronzealderen en håndfuld mandshuer, som afspejler bronzealdermenneskets imponerende arbejde med at udvikle nye overfladestrukturer og imitere naturen. Huerne er fundet i syv egekistegrave fra Borum Eshøj i Østjylland, Trindhøj, Guldhøj, Lille Dragshøj og Toppehøj i Sydjylland og Muldbjerg i Vestjylland. Herudover blev der fundet en lignende hue i Store Kongshøj også i Sydjylland, som desværre ikke er bevaret til i dag. Dendrokronologiske dateringer af kisternes årringe har vist, at huerne er fremstillet i løbet af det 14. århundrede f.Kr., det vil sige ældre bronzealder, og de er således mere end 3300 år gamle.

Huerne fra Borum Eshøj A, Trindhøj (figur 1) og Muldbjerg (figur 2) er komplet bevaret. Huerne har en ensartet, rund form og i tykkelsen kan de måle op til 1 cm. De er sammensat af flere lag tekstil, hvor hvert lag består af et cirkulært overstykke, pulden, og et aflangt sidestykke, som

er syet sammen. Tekstilerne, som huerne er lavet af, svarer i kvaliteten til de øvrige ganske tykke og flettede tekstiltyper, som er karakteristiske for tekstilerne fra bronzealderen. Der er således ikke anvendt særlige eller anderledes tekstiler til produktionen af huerne. På indersiderne er huerne forsynet med tæt placerede rækker af snore, som er hæftet i nu næsten usynlige rækker af sting. På huen fra Borum Eshøj A er der 10 horisontale ringe, mens huerne fra Trindhøj og Muldbjerg (figur

Fig. 1. Huen fra Muldbjerg i Vestjylland blev udgravet i 1883. Den måler 16 cm i højden og 58,5 cm i omkredsen. Den har tilhørt en mand, som blev begravet i sin ulddragt omkring år 1365 f.Kr., hvilket svarer til Periode II af ældre bronzealder. Huen er fundet sammen med flere andre dragtdele. På overfladen er der påsyet et tæt lag af tynde snore med knuder på enderne, som giver den en ensartet, krøllet overflade, nærmest som en form for kunstig pels (© Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

Fig. 2. Den flos-syede hue fra Trindhøj i Sydjylland blev udgravet i 1861. Den måler 15 cm i højden og 55,5 cm i omkredsen. Den har tilhørt en mand, som blev begravet i sin ulddragt omkring år 1355 f.Kr., hvilket svarer til Periode II af ældre bronzealder. Manden var gravlagt i flere forskellige dragtdele. I fodenden af egekisten stod der en træeske, hvori der lå en mere simpel hue. Denne type hue består af et lag tekstil og har ingen flos-syning på overfladen (© Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

3) har henholdsvis 15 og 16 ringe. Funktionen af disse snorerækker er tilsyneladende ikke strukturel, men giver indersiden et smukt udseende.

Et helt særligt karakteristikum ved huerne, som gør, at man kan kategorisere dem som en særlig type, er det på ydersiden påsyede, tætte lag af korte, tynde snore, som kaldes flos-syning. Snorene er sammensat af to meget tynde s-spundne enkeltråde (Z2s). Enkeltråden måler i diameter omkring 0,1 mm, mens den ret løst tvundne snor måler omkring 0,3 mm. Det er altså tale om nogle meget tynde snore i forhold til de tråde, der er spundet til tekstilerne. Hvert sting i huernes overflade er syet med to af disse totrådede snore, som er fæstet i bundstoffet med en løkke. Hvert sting repræsenterer således fire snore-ender, som er afsluttet med en knude, og der kan også godt være flere knuder længere inde på snorene. Stingene ligger meget tæt og de løse ender skjuler bundstoffet fuldstændig. Fordi stingene sidder så tæt og huerne er meget skrøbelige på overfladen, er det ikke muligt at måle præcis, hvor mange sting og knuder der er per cm².

Da længden af de løse ender varierer på de forskellige huer, har huernes overflade også et lidt forskelligt udseende. Huen fra Muldbjerg har de længste snoreender på omkring 1 cm (figur 4), hvilket gør at de stritter lidt, mens de på huen fra Trindhøj er skåret af tættere ind mod bundstoffet og her danner en jævn, krøllet overfladestruktur. Disse små forskelle viser, at der ikke er tale om standardproducerede dragtdele, men at hver hue er individuelt udformet indenfor fastlagte normer. Det har

Fig. 3. Indersiden af huen fra Muldbjerg (© Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

Fig. 4. Nærbillede af flos-syningen på huen fra Muldbjerg (© Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

længe været diskuteret, hvorledes flos-syningen og særlig de mange knuder på snorene er konstrueret, og hvorledes knuderne, på trods af at snorene er utrolig tynde, bliver holdt på plads på snorene. En mulighed er, at man først har produceret en lang snor med knuder på, som formentlig også er blevet let valket for at knuderne ikke skulle glide op. Herefter kan to parallelle snore være syet ind i overfladen og enderne afskåret tæt på knuderne. En anden mulighed er, at knuderne er lavet samtidig med indsyningen i bundstoffet. Begge metoder er sandsynlige, og det kan heller ikke udelukkes at man har anvendt forskellige fremgangsmåder på forskellige huer. Det skal en nærmere undersøgelse være med til at afgøre.

Huen fra Toppehøj (figur 5) er kun bevaret med et fragment på 5,5 x 9 cm, men stykket har en meget tætsiddende flos-syning, som viser, at det må stamme fra en hue magen til de komplette. Fragmentet fra Lille Dragshøj er noget større, 27 x 21 cm, men i dette tilfælde er der kun få rester tilbage af flos-syningen. Det er således ikke nær så tydeligt, at det stammer fra en flos-hue. Den mest komplette af de fragmenterede huer kommer fra Guldshøj, og er bevaret med cirka 2/3 dele af den oprindelige form. Flos-syningen på ydersiden er sporadisk, men dog bevaret. Det ejendommelige ved dette eksemplar er, at huen i løbet af dens brugstid er blevet åbnet i den ene side, og måske har været båret på en anden måde (figur 6). Der er altså tale om genbrug og sekundær anvendelse i graven. De flos-syede huer er dog ikke den eneste type mandshuer som kendes fra bronzealderen. Der findes herudover en mere simpel type, som ikke har nogen flos-syning på overfladen. Denne type hue er fundet sammen med flos-huerne fra Trindhøj og Guldshøj (figur 7), men også alene i egekistegraven fra Jels i Sydjylland. Bronzealdermændene havde altså flere typer hovedbeklædning, som de kunne anvende til forskellige formål og måske ved forskellige lejligheder.

Netop fordi de mange knuder giver huerne en krøllet overflade, er det nærliggende at se de flos-syede huer som bronzealdermenneskenes måde at lave kunstig pels, hvor knuderne illuderer den pelsagtige overflade på et fåreskind i stil med en moderne persianerpels. De flos-syede huer repræsenterer med deres detaljeringsgrad og de mange forskellige teknikker, som er involveret i fremstillingen, en utrolig håndværkskundskab. For at kunne fremstille disse huer har man haft brug for både vævede tekstiler og spundne tråde i flere forskellige tykkelser, der rækker fra det grove til det særdeles tynde. De valgte materialer er anvendt på en utrolig

Fig. 5. Dette 5,5 x 9 cm store stykke tekstil er den sidste rest af en flos-syet hue. Det er fundet i egekistegraven fra Toppehøj i Sydjylland i 1827. Huen har sandsynligvis haft samme form, som de rundpuldede huer fra Trindhøj, Muldbjerg og Borum Eshøj A. Graven er dateret til ældre bronzealder Periode II (1500-1300 f.Kr.) (© Ulla Mannering, Nationalmuseet).

Fig. 6. Den flos-syede hue fra Guldhøj i Sydjylland, blev udgravet i 1891. Den har tilhørt en mand, som blev begravet i sin ulddragt omkring år 1389 f.Kr., hvilket svarer til Periode II af ældre bronzealder. Huen er ikke komplet, og der er tale om form for genbrug. Oprindeligt har den været rund som de øvrige huer. (© Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

Fig. 7. Manden fra Guldhøj ejede også en af de mere simple typer huer uden flos-syning, som kun består af et lag tekstil (© Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

varieret måde og afspejler således et fantastisk materialekendskab og håndelag. Det er svært præcis at vurdere, hvor mange timer det har taget at fremstille sådan en hue, men det er ingen tvivl om, at de repræsenterer en ekstrem arbejdsindsats, som langt overskrider den umiddelbare funktion – en hue, som skal varme hovedet. Der er tale om en uforholdsmæssig kompliceret og tidskrævende produktion, og man kunne have lavet en lignende hovedbeklædning af pels langt hurtigere. Alligevel valgte man at fremstille disse huer med andre teknikker, vævning og syning, og i et helt andet materiale, nemlig fåreuld. Huerne bliver hermed eksponent for et exceptionelt håndværk og udtryk for et fascinerende abstraktionsniveau og fantasi.

Den danske dragthistorie starter i ældre bronzealder med disse fund af velbevarede mands- og kvindedragter fra egekestegravene. Man ved ikke ret meget om, hvordan man gik klædt i perioden før, i stenalderen, men det antages ofte, at man i det skandinaviske område i hvert fald i stenalderens ældste del bar tøj fremstillet af dyreskind. Der findes således flere knoglefund af pelsdyr såsom mår, ræv og vildkat, som viser, at de dyr, som man jagede, bevidst blev pelset. Hvornår væveteknologien, som bronzealderens dragter er fremstillet med, egentlig kom til Skandinavien, er det derimod sværere at afgøre. Væveteknologiens anvendelse som en dragtproducerende teknologi kan på nuværende tidspunkt alene kædes sammen med den skandinaviske bronzealderkultur, og der findes endnu ikke noget vævet tekstilfund, som kan dokumentere, at man producerede vævede tekstiler før i ældre bronzealder.

Men, selvom der ikke findes nogle fund af vævede tekstiler fra stenalderen, kan man godt lede efter en eventuel tekstilproduktion i andre kilder. Få fund af væbevægte fra senneolitikum indikerer, at det er rimeligt at lede efter væveteknologiens begyndelse i Skandinavien før bronzealderen. Samtidig viser andre fund, at både spindeteknologien og råmaterialet til at spinde endeløse tråde var til rådighed allerede i mesolitikum. Herudover viser flere fund af forskellige flettede og syede plantefibertekstiler, udført i bastfibre og græsarter, at der blev produceret større, sammenhængende stykker tekstil, som kan have været anvendt til beklædning, men som også kan have haft andre anvendelser. De få - men vigtige stenalderfund kan således både repræsentere rester af beklædning, men også genstande til dekoration, indretning af huse, opbevaring af madvarer, transport eller helt andre formål, som vi ikke kender til i dag. Det særlige ved de danske stenaldertekstiler er, at de både i fibermaterialet og fremstillingsteknikken har stor lighed og sammenhæng med kurvemageriet, hvilket er et karakteristikum, som ikke genfindes i bronzealderens tekstilteknologi. Som det ser ud på nuværende tidspunkt, bygger bronzealderens tekstilteknologi på og er tilpasset et helt andet råmateriale, ulden, og en ny teknologi, væven.

De omtalte flos-syede huer repræsenterer således med deres konstruktionsmæssige kombination af vævede tekstiler og en avanceret syteknologi et fascinerende link til stenalderens dragt- og tekstilteknologi, men samtidig også noget helt nyt. Der er ingen tvivl om, at udover at mestre uldproduktionen og væveteknologien, viser de øvrige dragtfund, at bronzealdermenneskene var dygtige til at sy og tilskære tøjet. Det er især slående, at flere af bronzealderdragterne er udviklet og afhængig af en dragttradition, hvor råmaterialet var dyreskind. At tøjet i bronzealderen blev fremstillet i den nye væveteknologi, som åbnede for anvendelsen af helt andre størrelse og former, end der tidligere havde været til rådighed, ser på den anden side ikke ud til at have resulteret i en ændring af dragtsnittet. Langt hen ad vejen ser skind- og tekstilteknologien i bronzealderen ud til at have mange fælles karakteristika, og det er først med jernalderens begyndelse at man kan se, at de to håndværk endegyldigt adskilles.

Når man ser på de flos-syede huer (figur 1 og 2), ser man i første omgang en enkel, mørkebrun, ulden hue. Men som beskrivelsen har vist, er det ikke en hvilken som helst type hue. Disse beklædningsdele har tilhørt mænd, som levede for mere end 3300 år siden. Formen og bevaringstilstanden gør, at vi umiddelbart kan genkende og forstå dens funktion som beklædningsdel. Men betydningen, om den var forbundet med en særlig status, samfundsposition eller profession, er sværere at afkode. Margrethe Hald foreslog i sin tid, at der var tale om en form for krigerhjelme, som med sin tætte og tykke overflade var velegnet til at afbøde for slag med hugvåben. Jeg vil hellere se dem som et eksklusivt statussymbol forbeholdt de få mænd, som havde ressourcer til og viden om produktionen af disse huer. Huerne repræsenterer det mest raffinerede af det menneskeskabte. Det er det ypperste af det ypperste, det nyeste af det nye, som denne eksklusive gruppe af mænd omgav sig med og fik med sig i graven. Et fantastisk eksempel på menneskets insisterende interesse for at skille sig ud fra mængden, samt at beherske og forbedre naturen og det naturgivne.

Huerne fra Trindhøj og Muldbjerg er udstillet på Nationalmuseet.

Litteratur

Bergerbrant, Sophie: *Bronze Age Identities: Costume, Conflict and Contact in Northern Europe, 1600-1300 BC*. Lindome. 2007.

Boye, Vilhelm: *Fund af egekister fra bronzealderen i Danmark*. København. 1886.

Broholm, H. C. og Hald, Margrethe: *Costumes of the bronze age in Denmark: contributions to the archaeology and textile-history of the bronze age*. Copenhagen. 1940.

Stor pelsudstilling på Nationalmuseet

Af Anne Lisbeth Schmidt, Konservator, Nationalmuseet

Den 4. oktober 2014 åbner Nationalmuseet en stor særudstilling om pels til beklædning. Udstillingen vil vise historiske og moderne pelsdragter fra den nordlige halvkugle, men museet ønsker også, at den bliver et forum for nutidens debat om pels. Udstillingen vil stille publikum hovedspørgsmålet: Er det i dag etisk forsvarligt at opdrætte eller jage vilde dyr for at bruge deres pels til tøj?

Nationalmuseets intention er at forblive neutral i det spørgsmål - i stedet vil museet lade de forskellige interesser og stridende synspunkter komme til orde i udstillingen.

Nationalmuseets egen samling af enestående og velbevarede pelsdragter danner udgangspunktet for udstillingens pelsdebat. Museet har nemlig en af verdens største samlinger af forhistoriske og historiske pelsdragter fra de nordlige områder - hvoraf hovedparten ikke tidligere har været udstillet.

Med et kalejdoskopisk blik på kulturer fra de arktiske områder, inklusiv Norden og Sibirien, undersøger udstillingen, hvordan man i de områder anvendte og stadig anvender pels til beklædning. På den måde kan museets samling af pelsdragter diskutere emner som dyrevelfærd, oprindelige folks rettigheder, luksusforbrug og økonomi.

For hvad er forskellen mellem tidligere tiders og vore dages brug af pels? Hvilken viden ligger der i produktion og design af pels? Og hvilken betydning har det egentlig at gå i pels?

Nationalmuseets egen samling af nutidige pelse er ikke stor nok til at belyse alle spørgsmålene. Derfor vil museet låne en række moderne pelsdragter til udstillingen, så pelsdebatten også relaterer sig til nutiden og på den måde bliver aktuel for publikum. Museet vil derudover vise nye designere og kunstneres pelskreationer for at fremhæve fascinationen af pels som materiale.

Pels pirrer nemlig sanserne og inviterer til at inddrage publikum både fysisk og digitalt. Derfor vil pelsudstillingen give mulighed for, at de besøgende kan røre ved forskellige pelsskind og selv prøve pelse. Bagefter kan de dele oplevelsen med andre i udstillingen og via de sociale medier.

Udstillingen formidler den nyeste forskning om samlingens dragter fra Nationalmuseets forskningsinitiativ "Nordlige Verdener 2009-2013" og fra CTR's forskningsprojekt om dragten i ældre jernalder i Danmark, samt viden om jagt, pelshandel og produktion. Som et nyt tiltag inviterer Nationalmuseet eksterne eksperter og aktører til at deltage aktivt i udstillingen.

Pels fra det sibirske folk evenkerne eller tunguserne, et nomadefolk, som hovedsagelig lever langs floden Jenisej. Byttet fra Etnografisk Central-Museum, Moskva i 1927. Pelsen indgår i Nationalmuseets særudstilling om pelstøj, der åbner 4. oktober 2014.

Dragtjournalens Favorit nr. 10

Kørepels

Af museumsinspektør Inge Christiansen, Køge Museum

I 1978 hjemtog Køge Museum en meget velbevaret kørepels til en mand. Pelsen er syet af sort klæde og er efter givers oplysninger foret med skind af sort sibirisk hund. Frakken har en meget stor krave og brede ærmeopslag af rødrev. Kørepelsen kan knappes til begge sider, da der er en knaplukning med 5 store knapper i begge sider. Kørepelsen er lang og måler 142 cm midt bag med en skulderbredde på 53 cm. Og så er den frem for alt meget varm.¹

I 1929 købte Ole Olsen pelsen af en værtshusholder på Torvet i Køge. Han betalte ved den lejlighed 100 kr. for den. Ole Olesen var statshusmand og planteavlskonsulent og boede i landsbyen Lille Linde ved Hårlev syd for Køge, og da han købte pelsen var han 41 år. Kørepelsen har ved købet i 1929 sandsynligvis allerede været brugt og måske tidligere været benyttet som betaling hos værtshusholderen i Køge af en anden kunde.

Ole Olsen brugte kørepelsen til lange køreturer om vinteren og havde ved sådanne lejligheder en hue på hovedet af plys eller fløjel og tyksålede sko. Det meste af tiden hang pelsen dog på loftet.

Billeder: Ole Olsens kørepels som oplyst af giver er foret med sort sibirisk hund og har krave og ærmekanter af rødrev. Foto: Lone Nielsen, Museum Sydøstdanmark.

¹ Journalnummer: KOM 794x1.

Vinteren 1929 var usædvanlig kold med temperaturer ned til minus 23,9°C, så der kan have været god brug for en varm kørepels på de lange turer i hestevogn, han som husmand og planteavlskonsulent har været ude på.²

I Køge Museums samling findes også andre kørepelse, herunder en kørepels til en dame, der efter givers oplysninger er foret med bjørneskind.³ En anden kørepels til en mand er derimod foret med kalveskind, mens krave og ærmekant er beklædt med vaskebjørnskind.⁴ Kørepelse som disse kunne suppleres med en pose af fåreskind, som fødderne og det nederste af benene blev stukket ned i på de kolde kørerturer i kane og hestevogn. Både fåreskindspose og kørepelsene blev - som Ole Olsens kørepels - opbevaret på loftet, når de ikke var i brug. Kørepelsene i museets samling har alle været brugt i slutningen af 1800-tallet og frem til omkring 1945.

² Dansk Vejr i 100 år. Red. Karsten Lindhardt og Stig Rosenørn. U. år.

³ Journalnummer KØM 998x1.

⁴ Journalnummer KØM 2445x1.

Skindere, sudere og buntmagere i middelalder og renæssance

Af Camilla Luise Dahl

Næsten alle typer pelsværk blev brugt i middelalderen og op i tiden; i beklædningsammenhæng brugtes pelsværk fortrinsvis til at fore og kante de bedste dragter og vintertøj. Foring af dragter med pelsværk var fornuftigt og praktisk for høj som lav, specielt i vintermånederne som værn mod kulden både ude og inde. Pelsværk blev benyttet af alle stænder, dog med store forskelle i kvalitet og kvantitet; om man havde råd til zobel eller måtte nøjes med kat afhang naturligvis af stand og formue.

Egentligt buntmagerarbejde optræder ikke i danske skriftlige kilder før senmiddelalderen. Oprindeligt dækkede betegnelsen skindere også buntmagerarbejde (pelsberedning, pelsmageri), og det var skindere, der specialiserede sig i at forsyne dragter med pelsfoer og ikke skrædderne.¹ I de tidligste lav hvor pelsberedning omtales, er det netop i skindernes lav dette arbejde omtales. Ordet buntmagere synes tidligst udelukkende at forekomme i danske kilder skrevet på lavtysk, og ordet buntmagere, er også oprindeligt tysk: af bunt = pelsværk og machen = mageri. I begyndelsen af 1400-tallet var buntmagere og skindere i Slesvig begge sammensluttet i skinderlavet.²

Hvad der præcist har adskilt de to grupper, er ikke altid helt klart, for i kilderne finder man sædvanligvis også betegnelserne sudere og skindere. I sådanne tilfælde tog suderne sig af arbejdet med huder og lædervarer og under denne gruppe hørte både remsnidere, skomagere, taskemagere og mange andre.

Skinderne derimod tog sig ikke af skind- og lædervarer som navnet ellers kunne antyde, men om den del af skindarbejdet der indbefattede pelsværk.

I Erik af Pommerns købstadsforordning fra 1422 omtales skindere og sudere, heraf fremgår at skomagere regnedes blandt suderne. Af forordningen hedder det at håndværkere kun måtte udøve det fag de var oplært i og ikke begive sig af med andres håndværk, sudere og skindere måtte således ikke bedrive købmandsskab.³

En lignende bestemmelse for sudere findes i Christoffer af Bayerns stadsret for Odense i 1496.⁴ Endnu i 1500-tallet var buntmagere og skindere i organiseret i samme lav. Først op i denne tid findes skræver med beskrivelser af buntmagernes arbejde og bl.a den "mestergerning" svendene måtte udføre for at blive buntmagere.

Malmø skinderskrå, 1547-48

Indskrevet i Malmø Rådstueprotokol 1503-1548, pag. 457 under overskriften "Skindere skræven". Trykt i helhed i *Malmø Rådstueprotokol (stadsbok) 1503-1548*. Udg. ved Leif Ljungberg og Einar Bager af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, Kbh. 1965, s. 258-261.

I skræven for Malmø skindere hedder det f.eks. at en buntmager skulle udføre til mestergerning et godt "ryggemantel", et godt "bugemantel" og et godt sort småskinds-mantel. Dvs. buntmageren måtte være i stand til at underfore en mantel med henholdsvis pelsværk fra rygge, af mavepels samt med småskind, dvs. mange små.

1 Dahl: 2008, s. 2-3.

2 Danmark gilde- og lavsskræver, bd. II, s. 101f.

3 Kjøbenhavns Diplomatarium, bd. VII, brevn. 99, s. 6.

4 Danmarks gamle købstadslovgivning, bd. V, s. 60.

Fig. 1. Malet epitafium over storkøbmand og borgmester i Køge Peder Pedersen og hans familie. Epitafiet gengiver borgmesteren født 1517, død 1595, hans to hustruer Bodil, død 1560 og Alhed, død 1601 og deres sønner og døtre, alle klædt i pragtfulde pelsforede og –kantede kapper. Alhed var datter af Poul Fechtel, møntmester i først Malmø siden i København. Epitafium i Køge kirke, ca. 1585. Foto: Erik Fjordside.

Skindere skraaen

Vij borgemestere och raadt y Malmø kendes och gøre alle wiiderligtt mett thette wortt obne breff, att wij aff szyn-derlig naadhe, gunst och machtt, szom høgborne førster, herrer och konger, szom till forne haffue veritt y Dan-marck, osz wntt och giffuett haffue mett preuileger och fryheder, huilcke priuileger och fryheder høgborne førsthe och mehtiige herre Christian, mett Gudtts naadhe nu koning y Danmark, wor keriisthe, naadige herre, osz wntt och stadtffest haffuer, att wij fullmachtt haffue embede och lag att skicke her wdj Malmø, szom wij prøffue kunde, att wor stad nyttige och [pag. 457] gaffuenliige ere. Tha kundgiøre wij thett alle beszynderlig fore wores stadts besthe, bystandtt, gaffuen och hiellp schyll att haffue nu skelligen wntt, skickitt och stadtffest eth skindere embede mett frytt berodtt sambtycke och godhe willie alles wores, att szaa skelligen holles schall effter artikle och willkaar, szom her effter følger:

Først schall y thette for^{ne} embede wære thoo ollermend, en bunttmagere och en skindere, szom schulle till skickis aff menige brødre mett thøres fulbyrdhe och sambtycke, och schulle the suere borgemester och raadt y Malmø tysliigesthe embeditt huldtt och tro att wære. Sammeledes schulle brøderne, huilcke szom lagitt winde, till siige och suerie ollermendnene wiidtt thøris borgere eedtt, att the will till hiellpe samme lag att forbedre och icke for-arge.

Item huilcken szom indgaar thette embede, hand schall giøre sytt mester støcke paa ollermændzens werck stedtt och beuisze, om hand er godtt for embeditt, och er hand icke godtt ther for, tha schall affuiszes och lære bedre. Ther nest schall hand wdttgiffue sine embittz peninge, szom er 18 s. graatt, hallffparten till raaditt och hallffparten till embeditt.

Item en bunttmagere schall giøre till mester gierning en godtt rige mantell, en godtt buge mantell och en godtt suortt smaa skinds mantell.

Item en skindere schall gjøre till mester gierning en godtt offuerliffz skind kiortell, en godt fyre stœckitt skind kiortell och ithtt gaatt par barkede fingre handske.

Litteratur:

Dahl, Camilla Luise: Svøbt i mår. *Pelsværk i middelalderen*. Middelaldercentret, Nyk. F, 2008.

Danmarks gamle Købstadslovgivning. Bd. I-V. Udg. ved Erik Kroman for Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Rosenkilde og Bagger, 1951-61.

Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. Bd. I - II. Udg. ved C. Nyrop for Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. Gad, 1895-1904, Genoptrykt, Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1977.

Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold. Udg. af O. Nielsen. Kbh.

Malmø Rådstueprotokol (stadsbok) 1503-1548. Udg. ved Leif Ljungberg og Einar Bager af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, Kbh. 1965

Anmeldelser

Beklædningsindustriens møde med globaliseringen

Kristoffer Jensen: *Beklædningsindustriens møde med globaliseringen. Brancheorganisationer og individuelle virksomheder under pres, perioden 1960-2000*, University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences, vol. 448, 203 sider, 2013.
ISBN: 978-87-7674-686-5

Velovervejet indspark til industridebatten

Kristoffer Jensens bog om de seneste årtiers forandringer i dansk beklædningsindustri leverer ny og indsigtfuld viden om den internationalisering, der har ramt og stadig er i færd med at ramme danske virksomheder. Bogen bevæger sig fra overordnede rammevilkår og helt ned på tre konkrete virksomheders niveau og leverer der fra et kvalificeret indspark i debatten om, hvorvidt der er sket en afindustrialisering af Danmark. I sidste ende kan bogen ses som et indlæg i diskussion om, hvad industri er, og hvad der skal til for at et land kan defineres som industrialiseret.

Et industrielt paradoks

Beklædningsindustriens møde med globaliseringen er en omarbejdet udgave af Kristoffer Jensens ph.d.-afhandling fra 2011. Den tager udgangspunkt i et paradoks. Ifølge forfatteren hersker der en antagelse af, at industrien kun var afgørende for den økonomiske udvikling i Danmark fra 1950 til 1970. Ser vi på statistikkerne over perioden er andelen af virksomheder i fremstillingssektoren da også faldet, mens andelen i servicesektoren er steget. Den tendens er også synlig i beklædningsindustrien. I dag er ingen syersker ansat i Danmark. Ikke desto mindre har den danske tøjeksport aldrig været større. Meget tyder således på, at vi ikke umiddelbart kan drage den konklusion, at færre virksomheder i fremstillingssektoren er ensbetydende med, at Danmark er blevet afindustrialiseret. Nøglen til forståelse af dette paradoks skal ifølge forfatteren findes i det globale netværk for fremstilling af beklædning. Danske virksomheders stadig større integration med dette netværk har gjort, at den gamle skelnen mellem service- og fremstillingssektor er blevet mindre entydig.

Beklædningsindustrien som optik

Ud fra dette paradoks har Kristoffer Jensen taget fat på at analysere, hvordan beklædningsindustriens møde med globaliseringen har formet sig fra 1960 til 2000. Formålet er på den baggrund at kunne sige noget mere generelt om Danmarks mulige afindustrialisering. Beklædningsindustrien er valgt som optik på problematikken, fordi den som den første blev ramt af den globale konkurrence. Branchen har nu været igennem processen, og det er derfor muligt at se, hvor den kom ud på den anden side. Mange andre brancher i Danmark er i øjeblikket ved at gennemgå den samme proces, som beklædningsindustrien har været igennem.

Veldisponeret

Bogen fremstår som velovervejet og veldisponeret. Foruden indledning og konklusion er den inddelt i tre hovedafsnit, hvori beklædningsindustriens udfordringer fra 1960 til 2000 behandles fra tre forskellige vinkler. Første afsnit giver en overordnet karakteristik af beklædningsindustrien og dens brancheorganisationer. Dernæst sammenlignes i afsnit to med beklædningsindustrien i Sverige. Afslutningsvis dykker bogen ned i tre konkrete virksomheder for derigennem at beskrive tre forskellige måder at tackle periodens udfordringer på.

I indledningen præsenteres bogens teoretiske udgangspunkt. Kristoffer Jensen har valgt at arbejde med begreber og forklaringsredskaber fra samfundsvidenskaberne i håbet om, at en diskussion af det historiske materiale kan berige den samfundsvidenskabelige diskussion af nutidige problemstillinger. Særligt interessant er hans brug af Porters teori om virksomhedsstrategier og strategiskifte samt Levys arbejde med virksomhedsbrand og forbrugersamfund.

Et fremtidigt opslagsværk

Det første hovedafsnit, *Dansk beklædningsindustri*, karakteriserer beklædningsindustrien i Danmark ud fra statistisk materiale og ved en gennemgang af de nationale og internationale

rammer. Endvidere betragtes den ud fra brancheorganisationen, Beklædningsindustriens Sammenslutning, som i en vanskelig tid måtte balancere mellem på den ene side de politiske beslutningstagere og på den anden side medlemsvirksomhederne. Som en vigtig brik gennemgås også detailleret, som efter min mening er et ofte overset aspekt i synet på virksomheder og deres måde at agere på.

Afsnittet er veldisponeret og rummer mange fakta om beklædningsindustrien i de seneste årtier. Så vidt jeg er orienteret, findes der ikke noget tilsvarende materiale om denne periode, så jeg tror personligt, at det er et afsnit, jeg i fremtiden vil komme til at bruge som opslagsværk i forskellige sammenhænge.

Blafrende sammenligning

Bogens andet hovedafsnit, *Beklædningsindustri i Sverige – en sammenligning*, har som titlen antyder til formål at skabe et grundlag for at kunne sammenligne situationen i hhv. Danmark og Sverige. Optikken er brancheorganisationer og deres ageren i forhold til de stigende udfordringer fra udenlandske aktører og det internationale produktionsnetværk. De to landes brancheorganisationer og det politiske niveau valgte at agere på vidt forskellig vis. Afsnittet er som de øvrige afsnit velargumenteret, men pointerne bringes efter min mening ikke rigtig i spil i bogens videre analyse. Derfor kommer afsnittet til at stå og blafre lidt for sig selv.

Strategi, succes og problemer

Bogens tredje hovedafsnit, *Tre beklædningsvirksomheder*, er en gennemgang af tre virksomheder: Tage Vanggaards kjolefabrik fra Aarhus, Brandtex fra Brande og Lindon fra Ikast. Virksomhederne er forskudt i tid, så vi får et blik for, hvordan danske beklædningsvirksomheder har mødt udenlandsk konkurrence fra 1970'erne og frem til slutningen af 1990'erne.

Den teoretiske inspiration fra især Porter skinner her tydeligt igennem, idet afsnittet drejer sig om at få identificeret virksomhedernes centrale strategier. Det er de strategier, som gennem årene har ført virksomhederne til succes. Men det er også de strategier, der skaber problemer, da internationaliseringen sætter ind. Eksemplerne viser, hvordan virksomheder kan have vanskeligt ved at skifte strategi, når verden omkring dem ændres. Det er på dette punkt, at bogen efter min mening bidrager med afgørende nye vinkler på mødet mellem beklædningsindustrien og globaliseringen. Det er rigtig godt set af forfatteren at koble verdensomspændende strukturer og virksomhedernes fortællinger. Det giver kød og blod til en til tider noget svævende globaliseringsdebat. Analysen giver et rigtigt godt billede af, hvorfor det ikke bare er pengene, der taler. Det er også et spørgsmål om de valg, virksomhederne har truffet langt tilbage i tid, og som begrænser deres handlemuligheder.

Afsnit tre er på mange måder mit favoritaftsnit, jeg tror også, det hænger sammen med, at afsnittet på en god måde balancerer mellem at sætte sig ind i den tankegang, virksomhederne arbejdede efter i deres samtid, og det overblik, vi i dag har over perioden. I bagklogskabens lys kan nogle virksomhedernes dispositioner virke tåbelige, så kunsten er ikke at dømme efter dem ud fra nutidens viden.

Industri, fremstilling og service

Bogen afsluttes med en konklusion, hvor analysens pointer på velargumenteret vis trækkes ind i en større industriel sammenhæng. Betydningen af internationale produktionsnetværk er steget og værdikæderne er fordelt over flere virksomheder og større geografiske afstande. Konsekvensen er, at det er blevet vanskeligere at skelne mellem serviceerhverv og fremstillingssektor. Kristoffer Jensen demonstrerer med sin forskning, at danske virksomheder i dag indgår i internationale netværk på en anden måde, end de har gjort tidligere. Så selv om mange virksomheder i statistikken har taget springet fra fremstillings- til servicesektoren er det ikke ensbetydende med, at de ikke bygger deres indtjening på industri. Forfatteren argumenterer overbevisende for, at det derfor også vil være forhastet at konkludere, at Danmark er blevet afindustrialiseret.

Illustrationer

Bogens overordnede billedmateriale stammer fra en af de tre case-virksomheder, Brandtex. Der er tale om modefotografier fra starten af 1970'erne. De findes på forsiden, samt ved starten af indledning, konklusion og de tre hovedafsnit. Illustrationerne er meget modeprægede, mens bogens indhold i højere grad behandler økonomi, produktion og virksomhedsstrategi. Det kan derfor være lidt vanskeligt at se, hvad deres funktion er, udover at det er nogle meget tidstypiske fotos fra den periode, bogen behandler. I afsnittet med de tre virksomheder vises billeder fra produktionen på virksomhederne samt billeder af fabriksbygningerne. Her virker

illustrationsmaterialet mere som illustration i den forstand, at det understøtter tekstens pointer.

Velskrevet, men lidt tung

Bogen er velskrevet, og som læser har jeg en fornemmelse af, at der er blevet arbejdet på at gøre stilen mindre akademisk end afhandlingen. Nogle gange bliver teksten dog alligevel lidt tung i det. Især brugen af ordet ”man” er med til at distancere teksten og læseren. Det bruger forfatteren især om brancheorganisationerne og virksomhedernes dispositioner og valg til forskellige tider.

Værdifuld, ny viden

Samlet set er der tale om en velargumenteret fremstilling, som tydeligvis bygger på et solidt fundament af gode kilder. Kilderne er sat ind i en velvalgt teoretisk ramme, som løfter analysen op på et punkt, hvor der rent faktisk er tale om ny viden. Det er en bog jeg forestiller mig at blive ved med at vende tilbage til i de kommende år. Jeg savner dog en lidt mere reflekteret holdning til forholdet mellem modeindustri og beklædningsindustri. Forfatteren bruger mest ordet beklædningsindustri om sit genstandsfelt, men indimellem bruges også termen modeindustri. Hvis vi spørger i branchen, er mit umiddelbare gæt, at meget få vil identificere sig med termen beklædningsindustri, hvorimod modeindustri er et hyppigt benyttet ord. Forfatteren er da også selv inde på, at brancheorganisationen for få år siden skiftede navn fra Dansk Textil og Beklædning til Dansk Mode og Textil. Spørgsmålet er, om den periode, bogen beskæftiger sig med, er kendetegnet ved, at beklædningsindustrien er forsvundet, mens modebranchen er opstået og spiller efter andre regler end beklædningsindustrien.

Mine sidste indvendinger rører dog ikke ved det samlede indtryk. Der er tale om et gedigent værk, som er et værdifuldt indspark i debatten om Danmark og industrien. Det er en debat, som i lyset af de seneste års økonomiske krise, igen har fundet vej til den politiske debat.

Kristine Holm-Jensen, Textilforum, Museum Midtjylland

Klædt på til skindet

Lars Dybdahl og Ida Engholm (red.): *Klædt på til skindet – Modens kultur og æstetik*, Forlaget Vandkunsten, 223 sider, 2011

I takt med akademiseringen af moden er der opstået et behov for ny forskning indenfor området, og bogen er et resultat heraf. Bogens forfattere er med undtagelse af Kate Fletcher alle tilknyttet dansk modeverden indenfor felterne: uddannelse, forskning, formidling og design. Bogen er opbygget tematisk i aktuelle og tidsdebatteende emner, og kapitlerne kan læses selvstændigt.

I de to første kapitler tager Lars Dybdahl afsæt i modens udvikling fra tiden omkring Ludvig d. 14., og det uddybes, hvordan moden er blevet formidlet. Med industrialismens fødsel og mulighed for massefremstilling ses en demokratisering af moden, og det er første gang i bogen, at begrebet demokratisk mode defineres. Moden har flere gange i historien skævet til tidligere tiders modesilhuet, og dette uddybes i flere af bogens kapitler. Læseren introduceres for Trickle-down og Trickle-Across teorierne, og hvordan moden spredtes i befolkningen. Det samme gælder bobble-up effekten med subkulturers indflydelse på moden.

Også Ida Engholm anvender i kapitlet *Mode på tværs – snit i subkulturen* disse begreber. Modkultur og underholdningskultur væves sammen. Subkulturer optages i den etablerede mode og bliver kommercialiseret i den evige jagt på nyt og på autenticitet. Der er ikke langt fra mode til modkultur og omvendt.

I kapitlet *Mode som performance – teatralisk og konceptuel mode i 90'erne og 00'erne* af Nikolina Olsen-Rule indføres læseren i et historisk rids over modeshows og performancekunst på den danske og den udenlandske scene. Da Haut Couturen mistede sin status fik man brug for nytænkning, og ansatte derfor eksperimenterende designere, der bidrager med nye iscenesættelser af moden, ind imellem med politiske budskaber.

Maria Mackinny-Valentin stiller spørgsmål til, om den gode smag er blevet hjemløs. I modebilledet er der i de senere år dukket tendenser op, der afspejler dualismer i moden så som discount og luksus. Senest ses fænomenet Homeles chic. I den evige jagt efter autenticitet også begrebet Granny chic med fokus på det gode håndværk og de nære værdier med henvisning til begrebet non-sumers, godt hjulpet på vej af finanskrisen og med en hyldest til beskedenheden. Forfatteren konkluderer, at den gode smag ikke er blevet hjemløs, men at moden maler med en bredere palet.

I kapitlet: *Mænd og mode, mode i mænd og modige mænd* giver Mads Nørgaard læseren et historisk rids over herremoden fra 1700 tallet og frem. Igennem årene har man set en øget modebevidsthed hos mange mænd, og ifølge Nørgaard er det maskuline særligt i disse år til forhandling. Inden for herremoden er der ikke de store udsving, eksempelvis har habitten været kendt siden midten af 1700 tallet, men tilbehøret forandrer sig. Kvinde- og mandemoden adskiller sig fra hinanden, men over tid kan der spores tendenser i kvindemoden, der stammer fra mandemoden så som habitter, sportstøj og arbejdstøj.

Dansk modetøj er demokratisk mode skriver Marie Rigels Melchior i kapitlet af samme navn og definerer begrebet som en mode for alle, med henvisning til den danske selvforståelse af Danmark som et demokratisk land. Bidraget bygger på den omfattende viden, der ligger til grund for Ph.d.-afhandlingen: *Dansk på mode! En undersøgelse af design, identitet og historie i dansk modeindustri*. Afhandlingen er i 2013 udkommet som bog i en redigeret, rigt illustreret udgave.

Vi præsenteres som nævnt for flere forskellige tilgange til begrebet demokratisk mode, bl.a. definerer Ann Merete Ohrt i kapitlet *Modedesignerens kompetencer – mode som håndværk og industri*, begrebet med fortællingen om den cyklende modeskaber, der henter børn på vej hjem fra arbejde, og dermed langt fra det glamourøse billede, der også er af modeverdenen. I Danmark har vi stort set outsourcet hele produktionssiden af dansk mode, og i takt med det er designuddannelserne omstruktureret og siden 2010 akademiserede. Der stilles ikke krav til de studerendes håndværksmæssige kompetencer. Ifølge forfatteren bidrager den akademiske tilgang til innovative og nytænkende produktudvikling og en bedre dialog og kommunikation med producenterne, men man kan ikke overlade den håndværksmæssige stillingtagen til 3. parten.

Erik Hansen-Hansen går i to kapitler i dybden med temaet luksusmode ud fra logotasker og luksusmoden som storbymonument og oplevelsesøkonomi. Logotasker er synonym med luksusmode og har en stor signalværdi, og samtidig er de billigere end prêt-à-porter tøjet, hvilket giver en større tilgængelighed. Store flagskibsbutikker skyder op i verdens førende metropoler og bliver en del af den nye oplevelsesøkonomi. Oplevelsesdimensionen har en stor værdi hos forbrugeren, og som læser kan man savne, at begrebet oplevelse bliver foldet mere ud.

Julie Vidal uddyber i kapitlet: *Fra catwalk til kuffertsælgere - modens globale mangfoldighed*, hvordan modeindustrien i den evige søgen efter ny inspiration har kastet blikket mod fjerne himmelstrøg med henvisning til begrebet eksotisme. Julie har en spændende pointe, når hun gør opmærksom på, hvordan knowhow indenfor design og håndværk er nødvendigt sammen med regeringsstøtte og uddannelses institutioner for at etablere en professionel modeindustri. Hun stiller også skarpt på de kritisabelt dårlige arbejdsforhold i tekstilindustrien. Tidligere kopierede vesten østens tøj og snit, nu går inspirationen begge vej, og man kan kalde det for en modsatrettet eksotisme.

Nikolina Olsen-Rule behandler temaet modeblogs i kapitlet: *Det store kludetæppe – modeblogs og digital mediering af mode*. Med de nye digitale medier har modemagasinerne fået konkurrence. Bloggene har en kort publikations tid, og ofte et højt læsertal. Blogs kan vise sig at være en rigtig god forretning og dermed får modebloggerne magt som smagsdommere og trendsættere og der åbnes op for dialog med forbrugerne på en ny måde. Kate Fletcher går i dybden med temaet bæredygtighed, og agiterer for at skabe en ny vision for moden, der skal tilfredsstille behov og minimere fattigdom. Forfatteren stiller samtidig spørgsmålet: Hvad undertrykker muligheden for at tilfredsstille behov? Svaret er ifølge forfatteren, at man kan minimere de negative effekter ved mode ved at købe fair trade og økologiske materialer. Visionen er at skabe en kultur hvor kvalitet erstatter kvantitet.

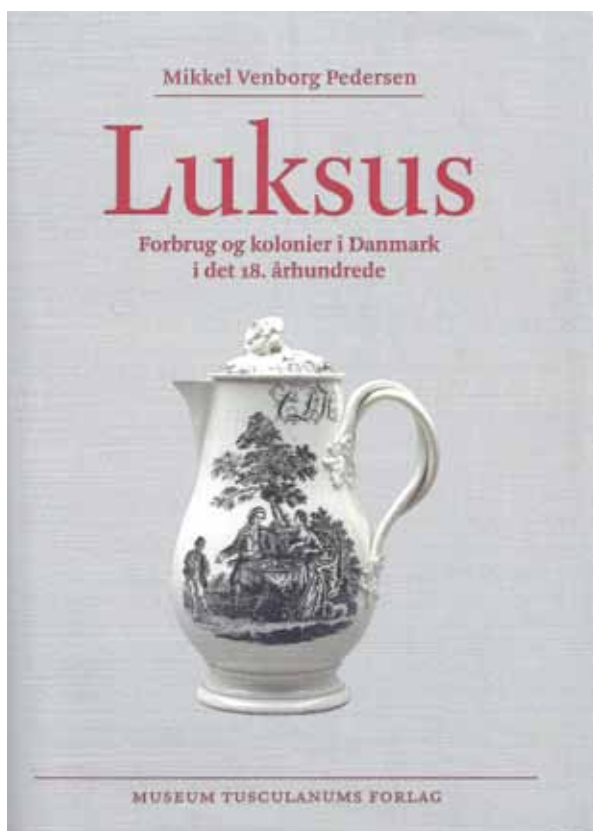
Bogens forfattere kommer med mange forskellige fagtraditioner, der tilsammen giver et nuanceret billede af modens kultur og æstetik, men enkelte steder savnes det, at flere temaer

blev uddybet med henvisning til nyere materialitets forskning. Eksempelvis nævner Julie Vidal, at vi igennem tøjet har ladet andre kulturer komme tæt på vores krop. Det kunne være interessant at få uddybet. I kapitlet af Kate Fletcher refereres der til undersøgelser, som er baseret på oplevelser, og i lighed med Erik Hansen-Hansen der også omtaler begrebet oplevelse, kunne man som læser også ønske dette foldet mere ud. Forfatterne stiller i flere kapitler spørgsmål til akademiseringen af moden, og hvilken betydning det har for selve håndværket. Ann Merete Ohrt nævner flere designuddannelser i Danmark. Her kunne et mere nuanceret billede, der beskriver hvor man i Danmark stadig uddannes indenfor de tekstile håndværk være ønskværdigt, da der på designuddannelserne ikke stilles krav til selve håndværket. Bogen henvender sig til mode og design interesserede, og kan på trods af ovenstående kritik varmt anbefales både til studerende, men også almen mode interesserede. Den er rigt illustreret med meget oplysende billedtekster.

Susanne Klose, freelance som designer, skribent, foredragsholder og censor.

Luksus

Mikkel Venborg Pedersen (2013): *Luksus. Forbrug og kolonier i Danmark i det 18. århundrede*, København: Museum Tusculanums Forlag. 382 sider. ISBN978 87 635 40766.

Vi begynder et andet sted. På det netop åbnede Museum for Søfart i den gamle dok neden for Kronborg i Helsingør, hænger der en kopi af et prægtigt 1700-tals maleri med titlen "Teselskabet" (originalen er at finde på Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot). Nu er denne kopi ikke en hvilken som helst. Det er hvad man kan kalde en version 2.0 skabt af de hollandske udstillingsarkitekter Kossmann. de Jong. For inde bag maleriet gemmer der sig en serie elektriske pærer som på skift tændes og slukkes for at kunne fremhæve dele af maleriets motiv. På pædagogisk vis lyses en genstand op, og en kort forklaring på materiale og oprindelsesland toner frem. At porcelænet kommer fra Kina, bomulden fra Indien og sukkeret fra de Vestindiske øer, er ikke chokerende set med nutidens øjne, hvor det meste tøj, vi har på kroppen, har rejst den halve hvis ikke den hele klode rundt, inden det finder vej til klædeskabet. Men at det allerede forholdt sig sådan i 1700-tallet, er stadig tankevækkende. Danske handelskompagnier og deres søfarere bandt verden sammen, ligesom det i dag fortsat er tilfældet, og hvor den danske handelsflåde står

for fragten af godt ti procent af verdenshandlen til søs.

På Museet for Søfart er teselskabet en indgang til at forstå den danske søfartskultur og betydning. Når det handler om Mikkel Venborg Pedersens doktordisputats- og den bog, det skal handle om her, – er teselskabet indgangen til at forstå hverdagslivet i 1700-tallet, og hvordan det for både høj som lav i samfundet forandrede sig med de eksotiske vares indtog fra den store verden til landet mod nord. Og Venborg Pedersen evner at drage læseren helt ind i dagligstuerne, køkkenet, skabene med te-, kaffe- og chokoladekopper, og bo-optællingerne og sågar konkurs-boerne. For gennem disse varierede opgørelser fra fem udvalgte hjem fortælles der om dagliglivets udvikling i takt med, at et øget forbrug og en stræben efter nydelse og komfort bredte sig i Danmark.

Bogens overordnede emne er luksus. Noget så udansk, set med vor tids øjne. Det var luksus nok også for de fleste i løbet af 1700-tallet, hvor luksusforordninger fra 1736 fortsat blev implementeret for at regulere forbruget og understøtte forskellen mellem samfundets stænder. Men som det fremgår af bogen, sejrede en åbenhed og interesse særlig hos borgerskabet for at tage luksus til sig. I borgerskabets optik var det jo netop luksusforbruget på tværs af standen,

som fik hjulene til at dreje rundt. Venborg Pedersen skriver: ”På to til tre generationer blev luksus således forandret fra en last til en dyd, både i materialitet og i teroi”.

Hvordan det kunne gå til, at et luksusforbrug pludselig opstod på den tid, forklares grundigt og let forståeligt i bogens første kapitel. Nogleordet synes at være det økonomiske tankesystem merkantilismen, som dominerede i perioden også i Danmark. Det fordrede adgang til råstoffer i fjerne egne, for derefter hjemme at kunne forarbejde disse med henblik på at opnå en fortjeneste ved de nye varers eksport. Danmark var derfor et land, lige som mange andre vesteuropæiske lande, med kolonier og handelsstationer, der gav adgang til råstoffer og levevis langt væk hjemme fra. Venborg Pedersen formår at beskrive en klar fornemmelse af driftigheden i 1700-tallet. Handelshuse og lokal industri var i rivende vækst. Borgerskabet voksede frem og satte sit præg på, hvad der blev anset for god smag og dannelse.

I bogens kapitel 2 og 3 præsenteres læseren for de fem hjem, som er bogens omdrejningspunkt. Alle i dag del af enten Nationalmuseets eller Frilandsmuseets interiører. Det drejer sig om en lejlighed i Magstræde nr. 6, hvor det er porcelænshandler-familien Johann Gjerløff, som følges i perioden 1730’erne-1770’erne. Det drejer sig om Brede Hovedbygning ved Mølleåen nord for København, hvor familien Peter van Hemert havde sommerbolig og fristed i årene omkring 1800 fra sit ellers aktive handelshus ud i både ostindisk og vestindisk handel. Det drejer sig om herregården Lille Hesbjerg vest for Odense, hvor grevinde Birgitte Eleonora Ranzau boede i 1790’erne. Det drejer sig om gården fra Lundager ligeledes på Fyn, hvor familien Rasmus Mouritsen og Anne Larsdatter boede i 1790’erne. Og endelig hjemmet fra Ejderstedet ved Vadehavet i Hertugdømmet Slesvig, hvor det er familien Rothelau, som følges i 1810’erne. Det er fængende læsning at komme inden for i disse hjem og møde de skæbner, der er tale om, og mest af alt få indblik i deres forskellige livsførelse og samtidigt sammenfaldende øget forbrug og kendskab til nye varer fra den store verden. Man kan vel tale om, at verden blev mindre dengang på grund af de nye ting og madvarer, som man gør det i dag, hvor det særlig er kommunikationsteknologien, der øjeblikkelig binder os sammen på kryds og tværs af landegrænser og tidszoner.

De nye ting og nye vaner beskrives videre i bogens kapitel 4 og 5, for i bogens sidste kapitel – inden det engelske resume, noter, indeks og litteraturliste – at belyse, hvad der i samtiden blev gjort af filosofiske overvejelser omkring den nye luksusdyrkelse og dens betydning for samfundsmoralen. For som Venborg Pedersen skriver, blev der i 1700-tallets oplysningsånd diskuteret som aldrig før i de danske hjem. Der blev diskuteret hos de velhavende borgere og i adelliges saloner, på kaffehuse, i aviser og tidsskrifter, på gadehjørner og i regeringskontorerne. Man måtte begribe den nye verden og forstå de store spørgsmål, den satte i perspektiv. Fattigdom, urbanisering, industrialisering, kolonialisme, luksus og slavehandlen var til diskussion. Hvor det sidste nok havde betydning for, at Danmark som det første land i verden i 1792 ophørte med at handle med slaver, der ellers havde været et vigtigt led i trekantshandlen mellem Indien, Afrika og USA for at få sukker til kaffen - også ved de danske kaffeborde.

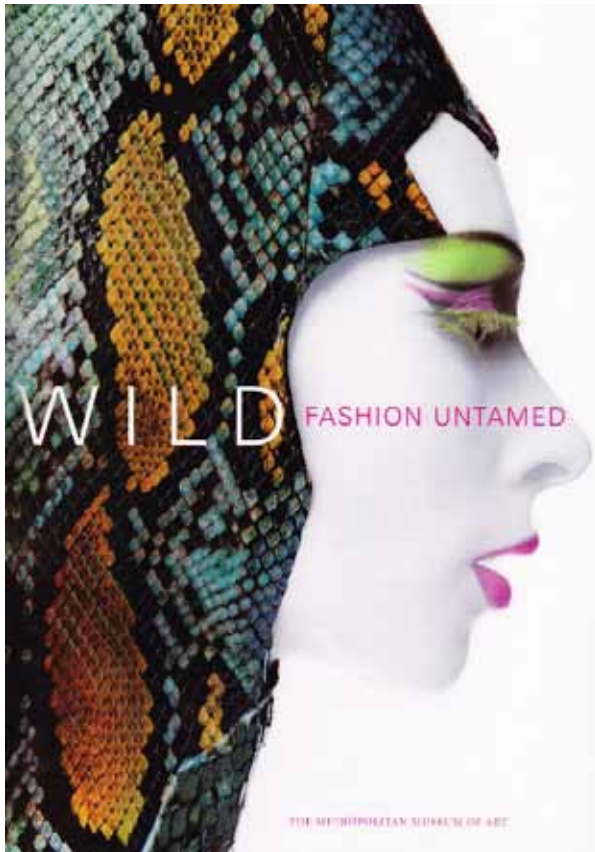
I bogen trækkes blandt andre Ludvig Holbergs refleksioner og ofte ironiske kommentarer gennem sine komedier, frem og markerer, at der i 1700-tallet og med dets store forandringer i levevisen var tale om en intellektuel oplysningstid. Holberg, var skeptisk overfor luksusforbruget, og der blev ikke overraskende advokeret for et vist mådehold. Diskussionerne bringer også forskellen på gammel luksus, som handlede om kostbare materialer og muligheden for fri tid, og ny luksus, der dækkede over de nye eksotiske varer og de masseproducerede ting. Denne kunne realisere befolkningens stræben efter komfort, nydelse og markering af social status. Men, som Venborg Pedersen på interessant vis trækker frem, herskede der mange forskellige meninger om den sag. Med den franske revolution in mente, i århundredes slutning, må man give Holberg ret i mådeholdets kvaliteter, som også lægen Johann Clemens Tode agiterede for, og som fremhæves i bogen. Et overdrevent luksusforbrug førte ikke meget godt med sig den gang eller i dag, som det udpensles i TV3’s programserie Luksusfælden. Og dog, for som Venborg Pedersen pointerer, var det nye forbrug i 1700-tallet med til at gøre vor verden moderne, oplyst og lede frem til det borgerlige demokratis indførelse, som vi fortsat nyder godt af i dagens Danmark.

Venborg Pedersens bog *Luksus. Forbrug og kolonier i Danmark i det 18. århundrede* er meget læsværdig. Hans skrivestil appellerer. Den er ligefrem, tilgængelig, og med det omfattende noteapparat bagerst i bogen, er den på ingen måde for let, men nøje balanceret mellem dens forhåbentlig mindst to målgrupper: den alment historisk interesserede og fagpersonen. God fornøjelse.

*Marie Riegels Melchior,
ph.d., etnolog, assisterende kurator på Designmuseum Danmark.*

WILD. Fashion untamed

Andre Bolton: *Wild. Fashion untamed*, New York: The Metropolitan Museum of Art. 179 sider. 2005. Rigt illustreret. ISBN1-58839-135-3.

Med pels som tema for nærværende udgivelse af *Dragtjournalen*, og hvis interessen er mode før og nu, giver det mening at rette opmærksomheden på bogen *WILD. Fashion untamed*. Og det tiltrods for at bogen udkom for otte år siden som medfølgende katalog til særudstillingen med den samme titel på Metropolitan Museum of Art. Det er nemlig en god bog at orientere sig i for at blive klogere på, hvordan pels, men også i det hele taget dyr og dyrenes verden fra motiv til fjer og skind, tilbagevendende har inspireret alt fra fortidens skræddere til nutidige haute couture modedesignere og deres iscenesættelse af menneskets krop.

Bogen er flot at bladre i. Billedmaterialet er rigt og overbeviser om, hvordan pels, skind og fjer har været en del af klædedragten fra antikkens Grækenland til nu. Det er slående, hvordan fascinationen af de samme dyr og deres pels har været det over tid. I bogen vises der eksempel på egyptisk vægmaleri fra ca. år 2.550 f.Kr., hvor prinsesse Nefret-iabet er klædt i leopard kjortel, en tegning fra 1700-tallet hvor brugen af leopardprint dannede mode, og en Dior kjole fra 1947 i leopardprintet chiffon, der synes tidsløs og lige så moderigtig dengang som i dag, hvor dyreprint fortsat danner mode. Videre

tydeliggør bogens billeder, hvordan samtidigt haute couture modedesign overfører og fortolker kunsthistoriens ikoniske billedverden i formgivningen af tøj, og dermed lader det med symbolsk betydning.

Disse betydninger foldes ud i tekster af Andrew Bolton og hans kollegaer fra The Costume Institute på The Metropolitan Museum of Art. Det slås fast, hvordan pels, skind og fjer og særlig af sjældne typer og i spektakulære mønstre og farver, er blevet anvendt til at signalere magt og social status. Dyrenes verden, den vilde verden, naturens verden, signaleres kontrolleret, når den er omsat til tøj, eller kommunikerer, at dyrenes styrke og position inden for deres art, overføres til det menneske, som bærer det.

Med pels, skind og fjer er der tale om luksusmaterialer, der signalerer eksklusivitet, og således kan markere en persons position fra royal og adelsmand til vor tids celebrity-kultur. Bagsiden ved netop den ned gennem tiderne eksisterende fascination af pels, skind og fjer, berøres også. Det beskrives, hvordan anti-pels bevægelsen opstod i løbet af 1970'erne i et opgør med pelsopdrættets dyrevelfærdsetik, og hvordan dette har haft indflydelse på flere modehuses holdning til brugen af pels. Men denne aktivisme synes ikke at kunne stoppe den samtidige begejstring for pels. Den har blot tydeliggjort holdningerne, og at brugen af pels ikke er uskyldig, men et bevidst valg om at stikke ud. For både historisk og nu og også med opfindelsen af mange andre materialer, der kan holde kroppen varm, er pelsens funktion som et isolerende materiale, underordnet dens symbolske betydning. Det overbeviser bogen i hvert fald sin læser om.

Marie Riegels Melchior

ph.d., etnolog, assisterende kurator ved Designmuseum Danmark

Bidragssydere til Dragtjournalen nr. 10

Anne Lisbeth Schmidt

Konservator fra Konservatorskolens kulturhistoriske afdeling i 1991 med speciale i eskimoiske skind. Siden 1983 ansat på Nationalmuseets Bevaringsafdeling. Fra 2006 samarbejdet med Danmarks Grundforskningsfonds Center for Tekstilforskning (CTR) om analyse af forhistoriske skindfund. Fra 2009 projektkoordinator af ”Skinddragter fra Nord” under Nationalmuseets forskningsinitiativ ”Nordlige Verdener”.

Mia Svane

Professionsbachelor i tekstildesign, -håndværk og formidling fra UCC Håndarbejdets Fremme, januar 2013. I september 2013 påbegyndt bacheloruddannelsen ved Konservatorskolens kulturhistoriske linje. Har ved siden af studierne arbejdet som handskemager og formidler ved Arbejdemuseet samt formgivet og fremstillet tekstile rekonstruktioner til brug ved museumsundervisning. .

Rie Oldenburg

Cand.mag. i historie og etnologi, Københavns Universitet og Ilisimatusarfik. Leder af Narsaq museum 1990-2010, fra 2006 desuden for kulturhuset A-21. Har bl.a. stået for undersøgelser og udstillinger om nutidens liv i Narsaq, herunder særligt om ungdomslivet, grønlandske haver, grønlandsk mad i 1000 år (bogudgivelse 2000). Fra 2010 faglærer ved Niuernermik Ilinniarfik i Qaqortoq.

Ulla Mannerling

Ph.d. i Forhistorisk arkæologi, Københavns Universitet. Har siden 2005 arbejdet på Danmarks Grundforskningsfonds Center for Tekstilforskning (CTR), og er nu ansat på Nationalmuseet. Ulla Mannerlings speciale er skandinaviske og romerske tekstiler og dragttraditioner, brugen og produktionen af forhistoriske plantefibermaterialer, især brændenælde og hør, samt studiet af dragt fra ikonografiske kilder.

Inge Christiansen

Cand.mag. i etnologi og historie, Københavns Universitet. Siden 1998 ansat på Køge Museum som museumsinspektør - fra 2013 på Museum Sydøstdanmark. Skrevet bøger og artikler om dragt- og tekstilhistoriske emner. Har udviklet, arrangeret og afholdt kurser, foredrag, omvisninger samt undervisning for børn om dragt og tekstil. Desuden forestået en lang række store og små udstillinger om dragt og tekstil.

Camilla Luise Dahl

Cand. mag i historie, Københavns Universitet med speciale i dragthistorie og -teori. Har tidligere udgivet flere artikler og skrifter om dragt og mode i middelalder og tidligere nyere tid, foruden transskriptioner af dragthistoriske tekster fra 15- og 1600-tallet.

Susanne Klose

Cand.pæd. Didaktik Materiel Kultur fra Institut for uddannelse og pædagogik (DPU) Århus Universitet. Speciale udført i samarbejde med Frilandsmuseet og Professionshøjskolen UCC Håndarbejdets Fremme omkring rekonstruktion af dragter til museets levendegørelse. Udført et projekt i samarbejde med Nationalmuseet og CTR om den tidligere tekstilforsker Margrethe Hald. Artikler om kvindelige tekstilhåndværkere. Censor på tekstilformidleruddannelsen i UCC og VIA, sidder i redaktionsudvalget i Danmarks Håndarbejds lærerforenings bestyrelse og i uddannelsesudvalget på Professionshøjskolen UCC Håndarbejdets Fremme.

Kristine Holm-Jensen

Cand.mag. i Europæisk Etnologi og har siden 2007 været museumsinspektør på Textilforum, der er Museum Midtjyllands afdeling for tekstilindustri og design. Har bl.a. foretaget undersøgelser af tekstilindustriens kulturmiljøer og af udviklingen af tekstil- og beklædningsindustriens kompetencer, herunder strik og strikkere. Har gennem projektet Retrokoncepter arbejdet med koblingen mellem tekstil- og beklædningsindustrien og museets samlinger.

Marie Riegels Melchior

Cand. mag i europæisk etnologi, ph.d. i mode- og designhistorie. Riegels Melchior har publiceret diverse artikler om begrebet "dansk mode", den danske modeindustri historie og identitet, samt mere generelt om dragt og mode i nyere tid. Riegels Melchior er aktuelt ansat på Designmuseum Danmark, hvor hun arbejder på et forskningsprojekt med arbejdstitlen "Mode på museerne".

Kirsten Rykind-Eriksen

Indretningsarkitekt fra Skolen for Boligindretning 1965, mag.art. i europæisk etnologi i 1990. Indtil 2010 museumsinspektør på VejleMuseerne. Nu kulturforsker og forfatter. Forskningsprojekt sammen med tekstilforsker Esther Grølsted: "Kampen om broderierne 1860-1960". Har publiceret bøger og artikler, og især arbejdet med historicisme, kunstindustri og industrialisering inden for møbler, boligindretning, brugs- og pynteting. Redaktør på Dragtjournal 8 og 9.